

8 KASIM DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ 36. KOLOKYUMU

7 - 8 - 9 KASIM 2012 - ANKARA
Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi

8 KASIM DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ
36. KOLOKYUMU

**“MEKÂNSAL
DEĞİŞİM DÖNÜŞÜM”**

7-8-9 Kasım 2012

ANKARA

TMMOB Şehir Plancıları Odası

8 KASIM DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ
36. KOLOKYUMU
“MEKÂNSAL DEĞİŞİM DÖNÜŞÜM”
Bildiriler Kitabı

İletişim:

TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Merkezi
Atatürk Bulvarı No: 219 K: 2 D: 7
Kavaklıdere - Ankara
Tel: 0312 417 87 70
Faks: 0312 417 90 55
e-posta: spo@spo.org.tr
www.spo.org.tr

Yayına Hazırlık
Gözde Güldal - M. Gürbüz Fehim

Grafik ve Baskıya Hazırlık
LEDA AJANS
M. Gürbüz Fehim

Baskı
Aydan Yayıncılık Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Alinteri Bulvarı 3364. Sk. No: 4
Ostim - Ankara - 312 354 46 27

ISBN: 978-605-01-0524-7

Ankara, Ekim 2013

İÇİNDEKİLER

AÇILIŞ KONUŞMALARINI - 7 KASIM 2012

<i>Orhan SARIALTUN</i>	3
<i>Prof. Dr. Gediz URAK</i>	4
<i>Prof. Dr. Hüsnü CAN</i>	6
<i>Necati UYAR</i>	8
<i>Mehmet SOĞANCI</i>	11
<i>Prof. Dr. Süleyman BÜYÜKBERBER</i>	13
<i>İrfan UZUN</i>	14

Dünya Şehircilik Günü Bildirgesi

<i>Hüseyin G. ÇANKAYA</i>	19
---------------------------------	----

Doğumunun 100. Yılında Kemal Ahmet Aru'nun Şehirciliği

<i>Prof. Dr. Nuran ZEREN GÜLERSOY</i>	25
<i>Prof. Dr. Zekai GÖRGÜLÜ</i>	31
<i>Prof. Dr. S. Güven BİLSEL</i>	34
<i>Yrd. Doç. Dr. Seda ÇALIŞIR HOVARDAOĞLU</i>	40

1. OTURUM - 7 KASIM 2012

Neoliberal Politikaların Mekânı Değiştirmesi, Dönüřtürmesi

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Zekai GÖRGÜLÜ

Dünya Kenti Hipotezi İle Yeni Kentsel Politika Paradigması Üzerine Bir Değerlendirme <i>Doç. Dr. Tayfun ÇINAR</i>	47
Kentsel Dönüşümü Mekânsal Bir Süreç Olarak Anlamak <i>Esra Alkım KARAAĞAÇ</i>	57
İstanbul'un Uluslararası Finans Merkezi Olma Stratejisi ve Yaratacağı Dönüşüm Etkisi <i>Arş. Gör. Ayça ÇELİKBİLEK</i>	73
Neoliberal Politikaların Etkisi Olarak Planlamada Esneklik Kavramı: Türkiye'de Kullanımı ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi <i>Arş. Gör. Hatice Aysun ÖZKAN, Doç. Dr. Şevkiye Şence TÜRK</i>	96

2. OTURUM - 7 KASIM 2012

Mevzuat Değişimleri Yoluyla Mekânsal Dönüşüm

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Ruşen KELEŞ

Kentsel Mekana Ait Yasal Düzenlemelerin Yeni Tanımı: Ayrıcalık ve İstisna <i>Tayfun KAHRAMAN</i>	119
Planlama ve İmar'a Ait Örgütlenme Yapısının Dönüşümü : Nafı'a Nezareti'nden Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na <i>Doç. Dr. Kübra C. ÇAMUR, Meryem KIRNIK</i>	143

Kentlerin Dönüşümünde Yasaların Araçsallaşan Rolü <i>Doç. Dr. Asuman TÜRKÜN</i>	183
“Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun”un Getirdikleri <i>Mehmet ÇALDIRAN</i>	190

3A OTURUMU - 8 KASIM 2012

Batı Ülkelerinde Mekânsal Dönüşüm

Oturum Başkanı: **Prof. Dr. Melih ERSOY**

İşlevsel Değişimin Mekansal İzleri: Toronto “Distriillery District” Tarihi Endüstri Bölgesi <i>Doç. Dr. Sülün Evinç TORLAK</i>	197
Perakende Sektöründeki Değişim ve Dönüşüm, Mekansal Etkileri ve Planlama <i>Arş. Gör. Ahmet Burak BÜYÜKCİVELEK</i>	208
Mevcut Mahallelerin Dönüşümünde Yerele Özgü Çevresel Değerleme Metotlarını Karşılaştırılması <i>Arş. Gör. Simge ÖZDAL OKTAY, Arş. Gör. Sinem ÖZDEDE</i>	217

3B OTURUMU - 8 KASIM 2012

“Dönüşümün Yeni Aktörleri”

Oturum Başkanı: **Yrd. Doç. Dr. Demet EROL**

Türkiyede Kentsel Dönüşüme İlişkin Alternatif Bir Model Önerisi: Çok Düzlemli Kentsel Dönüşüm <i>Yrd. Doç. Dr. Savaş Zafer ŞAHİN</i>	235
Kayseri’de Kentsel Dönüşüm ve Yerel Yönetimlerin Rolü Üzerine <i>Yrd. Doç. Dr. Füsün KOCATÜRK, Öğr. Gör. Dr. Neşe YILMAZ BAKIR,</i> <i>Arş. Gör. Umut DOĞAN</i>	254
Kentsel Mekânda Değişimi Yönlendiren Aktörler <i>Yrd. Doç. Dr. Pınar SAVAŞ YAVUZÇEHRE</i>	262

4A OTURUMU - 8 KASIM 2012

Türkiye’de Mekânsal Dönüşümün Özgün Nitelikleri ve Nedenleri

Oturum Başkanı: **Prof. Dr. Serap KAYASÜ**

Kentsel Dönüşümün Son 30 Yılı: Değişen Niteliklere Bağlı Bir Alt- Dönemleme Çalışması <i>Yrd. Doç. Dr. Tolga LEVENT</i>	293
Kentsel Planlama ve Kentsel Projeler İlişkisi Üzerine Değerlendirme <i>Öğr. Gör. Dr. Neşe Y. BAKIR, Arş. Gör. Umut DOĞAN</i>	303

Ankara İli, Altındağ İlçesi Gültepe Mahallesinde Dönüşüm Öyküleri <i>Arş. Gör. Yasin BEKTAŞ, Doç. Dr. Asuman TÜRKÜN</i>	314
Mekânsal Dönüşümün Finansal Arka Planı <i>Ahmet Müfit BAYRAM</i>	345

4B OTURUMU - 8 KASIM 2012

Türkiye’de Mekânsal Dönüşümün Özgün Nitelikleri ve Nedenleri

Oturum Başkanı: **Prof. Dr. Sezai GÖKSU**

Kocaeli Yeni Kent Merkezi Kentsel Dönüşüm Projesi Yaklaşımı <i>Duygu ÖZTEKİN, Gökmen MENGÜÇ, Arzu YİĞİT, Özlem KUTLUATA, Tülay TEMELLİ, A. Serkan SİMAVLI, Oğuzhan POSTALCIOĞLU, Fatih ERDİL</i>	351
Yeşil Yerleşim Ölçütlerinin Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Değerlendirilmesi Açısından Anlamı <i>Müge YORGANCI</i>	366
Kentsel Dönüşümün/Değişimin Dinamikleri: Tarihi Süreçte İstanbul’un 1500 Yıllık Dönüşümü <i>Arş. Gör. Ahmet BAŞ</i>	385
Türkiye’de Kentsel Dönüşüm: Mekanın Neoliberal Kentleşme Politikaları ve Uygulama Araçları ile Yeniden Şekillendirilmesi <i>Doç. Dr. Özlem GÜZEY</i>	399

5A OTURUMU - 8 KASIM 2012

Mekânsal Dönüşüm ve Değişimin Sosyal ve Fiziki Sonuçları

Oturum Başkanı: **Öğr. Gör. Dr. Arzu TAYLAN**

İstanbul Sanayisinin Kocaeli İline Mekânsal Yansımaları <i>Öğr. Gör. Dr. Ayşegül KANBAK</i>	411
Kentsel Dönüşümünün Ürettiği Yeni Yaşamlar <i>Yrd. Doç. Dr. Ezgi HALILOĞLU KAHRAMAN</i>	417
Antalya Kenti Kentleşme Sürecinde Yaşanan Değişim ve Dönüşümün Mekânsal Yansımalarının İncelenmesi <i>Ebru MANAVOĞLU</i>	429

5B OTURUMU - 8 KASIM 2012

Mekânsal Dönüşüm ve Değişimin Sosyal ve Fiziki Sonuçları

Oturum Başkanı: **Yrd. Doç. Dr. Ceyhan YÜCEL**

Kent İçi Hareketlilik ve Kentlerin Sosyo-Mekânsal Değişimleri: 2000 Yılı İstanbul’unun Kent İçi Hareketlileri <i>Arş. Gör. Dr. Ebru KAMACI</i>	449
--	-----

Mekansal Kimliğin, Değişim Sürecindeki Yeri ve İstanbul Levent Bölgesi'nde Mekansal Tasarım Kriterlerinin Belirlenmesine Yönelik Değişim – Dönüşüm Süreçlerinin Tanımlanması <i>Dr. Melih BİRİK</i>	468
--	-----

İstanbul'da Kentsel Dönüşüm Pratiği İle Oluşan 'Yeni Kentsel Risk Faktörleri'nin Belirlenmesi <i>Miray ÖZKAN, Doç. Dr. Özlem ÖZÇEVİK</i>	500
--	-----

7A OTURUMU - 9 KASIM 2012

Kentsel Ayrışma ve Kentsel Dönüşüm

Oturum Başkanı: **Prof. Dr. Erol DEMİR**

NeoLiberalizm, Mutenalaştırma ve Kentsel Muhalefet: Başarılı Bir Direniş Öyküsü Olarak Sulukule <i>Yrd. Doç. Dr. Evren TOK, Melis OĞUZ</i>	533
--	-----

Eğlence Mekanları Arzındaki Değişim Üzerinden Kentsel Ayrışmanın Tarihini Okumak: Ankara Örneği <i>Arş. Gör. Demet ÖNDER</i>	551
--	-----

Mekansal Dönüşümün Gecekondu ve Yeni Dönüşüm Alanlarında Yarattığı Sosyal Değişim Üzerine Bir İnceleme - Bomonti Örneği <i>Susan IRMAK, Yrd. Doç. Dr. Özhan ERTEKİN</i>	567
---	-----

7B OTURUMU - 9 KASIM 2012

Kırsal Alanlarda Dönüşüm ve Değişim

Oturum Başkanı: **Doç. Dr. Semahat ÖZDEMİR**

Kırsal Soylulaştırma ve Turizmin Kırsal Yerleşimlere Etkileri: Adatepe ve Yeşilyurt Köyleri <i>Yrd. Doç. Dr. Arzu BAŞARAN UYSAL, Arş. Gör. İpek SAKARYA</i>	579
---	-----

Saçaklanma Etkisiyle Kentsel Gelişme Baskısında Kalan Kırsal Yerleşimlerde Dönüşüm Süreci: Ankara Örneği <i>Öğr. Gör. Dr. Sevinç Bahar YENİGÜL, Doç. Dr. Kübra CİHANGİR ÇAMUR</i>	598
---	-----

Kapitalizmin Gölgesinde Kır-Kent Çelişkisi: Kırsal Dönüşüm ve Etkileri <i>Arş. Gör. Seçil Gül MEYDAN</i>	621
---	-----

8A OTURUMU - 9 KASIM 2012

Kültürel ve Tarihi Çevrede Dönüşüm ve Değişim

Oturum Başkanı: **Prof. Dr. Gediz URAK**

Türk Hukuk Sisteminde Kentsel Sit Alanlarında Dönüşüm ve Kaliteli Bir Mimari ve Fiziksel Çevre Hakkı İlişkisi <i>Dr. Emine TOKSÖZ, Doç. Dr. Funda YİRMİBEŞOĞLU</i>	637
--	-----

Ülkemizdeki Tarihi Kent Merkezlerinde Yaşanan Dönüşüm Sürecine Bir Örnek: Antalya Kaleiçi Kentsel Sit Alanı <i>Duygu ÖZTEKİN, Yrd. Doç. Dr. Oya AKIN</i>	664
İzmir – Karşıyaka Çarşısı’nda Geçmişten Günümüze Yaşamsal ve Mekansal Değişim <i>Prof. Dr. Eti AKYÜZ LEVİ, Begüm ERDOĞMUŞ</i>	680
Türkiye Tarihsel Kent Merkezlerinde "Toplumsal-Kültürel" Boyutlarıyla Bakmak <i>Yrd. Doç. Dr. Ayşegül ALTINÖRS ÇIRAK</i>	712

8B OTURUMU - 9 KASIM 2012

Kamu Mal ve Hizmetlerinde Dönüşüm ve Değişim

Oturum Başkanı: **Doç. Dr. Hülagü KAPLAN**

Kıyı Alanlarının (Waterfronts) Dönüşümü Üzerine Bir Sürdürülebilirlik Analizi: Haydarpaşa Örneği <i>Fatih KOCA, Doç. Dr. Ş. Şence TÜRK</i>	721
Rekreasyon Alanlarının Çevresel Performansını Arttırmak İçin Tasarım Ölçütleri: İzmir Kordon Çözümlemesi <i>Yasemin UZAKGÖREN</i>	739
Kamu Mallarının Dönüşümü: Tükenme <i>Dr. Ümit ÖZCAN</i>	744
Kamu Arsa ve Arazilerinin Özelleştirilmesi ve Özelleşmesi <i>Dr. Şirin Gülcen EREN</i>	754

9A OTURUMU - 9 KASIM 2012

Kentsel Dönüşüm ve Kentli Hakları

Oturum Başkanı: **Prof. Dr. Fatma ÜNSAL**

“Konut” için “Yuva”dan Olmak! Yıkım Tehdidi Altındaki Gecekondu Mahallelerinde Mahalle ve Mahallelilik Algısı: Sarıyer Derbent Mahallesi Örneği <i>Yrd. Doç. Dr. Hakan YÜCEL, Arş. Gör. Gizem AKSÜMER, Sidal ÇAKIR</i>	763
Kentsel Dönüşüm Projelerinde Sosyal Yapının Değerlendirilmesi: Dezavantajlı Grup Olan Engellilerin Yerinin İrdelenmesi <i>Doç. Dr. Hülagü KAPLAN, Arş. Gör. Dr. Hayri ULVİ</i>	779
Sosyal Sürdürülebilirlik Çerçevesinde Çanakkale, Fevzipaşa Roman Mahallesinde Bir Kentsel İyileştirme ve Ortaklık Modeli Önerisi <i>Arş. Gör. Gökçer OKUMUŞ</i>	783
Kent ve Hukuk <i>Selçuk KOZAĞAÇLI</i>	795

9B OTURUMU - 9 KASIM 2012

Doğal Çevrede Dönüşüm ve Değişim

Oturum Başkanı : Doç. Dr. Nilgün GÖRER TAMER

Bir Köylü Hareketi Olarak HES Mücadelesi <i>Yaşar AYDIN</i>	803
Neoliberal Politikalar Ekseninde Doğal Çevre Üzerinde Yaşanılan Mekansal Değişim ve Dönüşüm: Bursa “Yeşil Şehir” Örneği <i>Yusuf EKİCİ</i>	807
Neoliberal Politikaların Doğal Alanlarda Yarattığı Değişim ve Dönüşümler: İzmir- Efemçukuru Altın Madeni Örneği <i>Öğr. Gör. Dr. Levent ÜNVERDİ, Yrd. Doç. Dr. Neriman YÖRÜR,</i> <i>Yrd. Doç. Dr. Ayşegül ALTINÖRS ÇIRAK</i>	825
Madencilik Sektörünün Etkisinde Kırsal Alanda Yaşanan Dönüşüm: Kolaylaştırıcı Yasal Düzenlemeler ve Uygulamalar “Samsun ve Trabzon Örneği” <i>Beydullah SULAK, Doç Dr. Dilek BEYAZLI</i>	838

10. OTURUM - 9 KASIM 2012

Panel - Forum

Oturum Başkanı: Necati UYAR .....

Prof. Dr. Emel GÖKSU (DEÜ)	
Prof. Dr. Şule KARAASLAN (GÜ)	
Doç. Dr. Hatice KURTULUŞ (İstanbul Üniversitesi)	
Esra OĞUZ (TMMOB ŞPO YK Üyesi)	
Mustafa SÖNMEZ (Gazeteci)	

MEKÂNSAL KİMLİĞİN, DEĞİŞİM SÜRECİNDEKİ YERİ VE İSTANBUL LEVENT BÖLGESİ'NDE MEKÂNSAL TASARIM KRİTERLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK DEĞİŞİM - DÖNÜŞÜM SÜREÇLERİNİN TANIMLANMASI

Dr, Öğr. Gör. **Melih BİRİK**

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi,

Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü.

Mekansal Kimlik ve Değişim Süreci.

Kentsel mekânı oluşturan doğal, yapısal ve sosyokültürel niteliklerin zaman sürecinde değişimi kaçınılmazdır. *Değişim* ve *süreklilik* zıt kavramlar gibi görülse de, kentsel mekânın devamlılığı ve kimliğinin sürdürülebilmesi için bir arada bulunması gereken iki temel yapıtaşısıdır. Mekân ve zaman ilişkisi değerlendirildiğinde, mekânın birincil anlamı olan işlevinin zaman sürecinde kentsel dinamiklerin etkisi ile değişebildiği, sanayi alanlarının karma fonksiyon alanlarına, depolama ve lojistik alanların kültürel alanlara, plansız konut alanlarının, planlı mahallelere dönüştüğü görülmektedir. Buna rağmen; zaman sürecinde aktarılan, kırsal peyzaj öğeleri gibi doğal örüntülerin; malzeme, renk, doku, kapalı ve açık mekanlar, ortak kullanım alanları gibi mimari arketiplerin belirlediği yapısal örüntülerin; mahallelilik, aidiyet, mahremiyet gibi sosyokültürel örüntülerin oluşturduğu yan anlamların; mekânsal nitelikler tamamen ortadan kalkmadığı sürece, üst üste eklenerek *mekân kimliği* oluşturduğu bilinmektedir. Bu saptamadan yola çıkarak, kentsel mekâna konu olan süreçlerin, onu meydana getiren doğal, yapısal ve sosyokültürel nitelikler üzerinden, okumalarla tanımlanarak anlamlandırılması gereği ortaya çıkmaktadır. Tarihsel süreçte, farklı coğrafyalarda, farklı kentsel dinamiklerin etkisiyle oluşan değişim süreçleri, *mekânsal çeşitliliği* sağlayarak, yerel kimliğin korunması ve sürdürülmesinde önemli bir denge unsuru olmuştur. Bu tür değişim süreçlerinde mekânsal niteliklerin etki altında kaldığı, ama kaybolmayıp çağdaş koşullara uyum sağlayarak varlıklarını koruduğu izlenmektedir. Bu bakış açısı ile değişim, mekânsal kimliğin sürekliliğini sağlayan bir *adaptasyon süreci* olarak değerlendirilebilir. Buna karşın, değişim sürecinde, mekânsal niteliklerin kaybolduğu ya da başkalaştığı, ve bunun sonucu olarak mekânsal kimliğin sürekliliğini yitirdiği *kırılma noktaları* bulunmaktadır. Bu kırılma noktalarında değişim sürecinin bozularak *deformasyona*

dönüştüğü söylenebilir. Değişim sürecinin bozulması ve başkalaşma ile bugün tartıştığımız değişim ve dönüşüm gibi farklı kavramlar ortaya çıkmaktadır (Şekil 1).

Yukarıda bahsedilen kırılma noktalarından birini yaşadığımız günümüz Türkiye'sinde, 'kentsel dönüşüm' baskısına konu olan uygulama alanları, mekânsal ve sosyal deformasyonların izlendiği sorunlu alanlar olarak ortaya çıkmakta, fakat sorunun tanımlanmasında gerekli kriterlerin belirlenmemiş olması nedeniyle eleştiriler, genel geçer şehircilik kavramları çerçevesinde değerlendirilmekte ve dönüşümün mekânsal kimlik üzerindeki etkileri bilimsel olarak ortaya konulamamaktadır. Halbu ki, bu alanlardaki mekânsal ve sosyal niteliklerin karşı karşıya olduğu kimlik erezyonu, şimdiye kadar tecrübe edilenin ötesinde yaygın, kontrolsüz ve geri dönüşümü mümkün olmayacak biçimde hızlı gelişerek, mekânsal ve sosyal nitelikleri tamamen ortadan kaldırmaktadır. Değişim süreci ile ilgili sadece belirli bir zaman kesitinde yapılan değerlendirmeler mekânsal kimlik hakkında yeterli bilgi vermediği gibi hazırlanan projeler içinde yanlış tasarım ilkelerinin saptanmasına da sebep olmaktadır.

Değişim sürecine yön veren kırılma noktaları mekânın iç dinamikleri ile şekillenebildiği gibi, belirli bir otoritenin yaptırımı olarak planlama araçları ile de yönlendirildiği gözlenmektedir. Özellikle 21. yüzyılda ekonomik, politik, stratejik dengelerin farklılaşması ve mülkiyetin el değiştirmesi ile ortaya çıkan girişimci kentlerde, bu iki farklı olgu birbirine paralel devam etmektedir. İstanbul örneği incelendiğinde; 1950'lerden 1990'lara kadar açık mahalleler kurgusunda gelişen, mülk sahibinin yatırımcı ile birebir irtibat kurduğu Levent Bölgesi'nde olduğu gibi veya merkezi otoritenin Toki gibi kuruluşlar aracılığı ile Küçükçekmece benzeri kent çeperlerinde biçimlendirdiği yeni kentsel dönüşüm projelerinde görüldüğü üzere, süreç farklı ölçek ve kentsel dokularda hızla devam etmektedir. Özellikle yoruma ve uygulama esnekliğine sahip yasalar ile desteklenen bu deformasyon sürecinin, doğru tanımlanarak ortaya konulması gereklidir. Farklılıklarına rağmen, günümüzdeki uygulamalar değerlendirildiğinde her iki süreçte de kentsel mekânı oluşturan niteliklerin tehdit altında olduğu, değişim sürecinin bir mekânsal transformasyondan çok mekânsal deformasyona doğru geliştiği izlenmektedir.

Mekânsal Kimliğin Sürekliliğinin, Değişim Sürecinde Analizine Yönelik Yöntem.

Yukarıda değinilen nedenlerle, mekânsal kimliğin sürekliliği açısından değişim süreçlerinin, belirli bir ortak platform üzerinde, analitik yöntemlere dayanarak tesbit edilmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Sürecin tanımlanması, mekânsal kimliği oluşturan niteliklerin ele alınarak; zaman sürecinde bir arada oluşturduğu anlamın, yukarıda belirtilen kırılma noktalarında karşılaştırmalı olarak incelenmesi ve kırılma noktalarına karşılık gelen zaman kesitlerinde, mekân kimliğinin değişimden nasıl etkilendiğinin belirlenmesi ile mümkün olabilir. Bu yöntemle elde edilecek veriler daha sonra, tasarım sürecine dahil edilerek yönlendirici tasarım ilkeleri ortaya konulabilecektir.

Mekânsal kimliğin tespitinde, zaman sürecinde belirli bir noktadan bakarak tanımlama yapmanın yanıltıcı olacağı belirtilmişti. Bu sorunu aşmak için şekil 2'de belirtilen yöntemle; mekânsal kimliği oluşturan niteliklerin, kırılma noktalarında test edilerek, niteliklerin sürekliliğinin (değişiminin) veya başkalaşımının (dönüşümünün) belirlenmesi amaçlanmıştır¹. Matrisin düşey düzleminde kentsel mekânın kimliğini oluşturan nitelikler üç temel grupta sınıflandırılmış, yatay düzlemde belirtilen zaman sürecinde ise mekânda değişime sebep olan kentsel dinamikler ya da başka bir değişle mekânsal kırılma noktaları belirlenmiştir. Daha önce, mekânsal kırılma noktaları açıklanırken belirtildiği gibi, büyük kentsel operasyonlara sebep olan planlama kararları, politik yaptırımlar, savaş, afet gibi olgular mekânsal kırılmalara sebep olabilmektedir. Şekil 2'de, lineer zaman sürecinde geçmişe yönelik tanımlanan her mekânsal kırılma noktası (**Z-n**) olarak tanımlanmıştır. (**Z0**) zaman dilimi, mekânın güncel durumunun tespitidir. Her bir çakışma noktası için oluşturulacak görsel haritalandırmalar, mekânsal niteliklerin zaman sürecinde nasıl değiştiğini ortaya koyacaktır. Bu karşılaştırmada, (**Z+n**) ile belirtilen zaman diliminde geleceğe yönelik projelerin ve mekân ile ilgili farklı senaryoların test edilmesi, elde edilen veriler ışığında, varolan mekânsal niteliklerin sürdürülebilmesine yönelik tasarım ilkelerinin belirlenmesi mümkündür. Tabloda, kentsel mekânın kimliğini oluşturan nitelikler aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır.

DOĞAL NİTELİKLER:

- **Doğal Morfoloji:** Doğal morfolojik yapının tanımladığı karakteristik oluşumlar: Vadi, dere yatağı, tepe, sırt v.b.. Kırsal veya kentsel peyzaja ait, ekolojik bütünlüğü olan doğal ya da yapay sistemler: Orman, koruluk, ağaçlandırılmış alanlar, göl, gölet, v.b..

YAPISAL NİTELİKLER:

- **Altyapı Sistemleri:** Her türlü taşıt yolu, köprü, tünel, yeraltı ulaşım sistemleri ve bağlantıları.
- **Mülkiyet İzleri:** Hava fotoğrafları, haritalar ve/veya planlardan izlenebilen yapay sınırlayıcılar: Tarım alanı sınırları, çit, duvar, kadastral mülkiyet dokusu v.b..
- **Kentsel Morfoloji:** Yapısal elemanların oluşturduğu morfolojik bütün, volümetrik düzen, insan ölçeği ve form ilişkisi açısından yapı adası ve yapı.

KÜLTÜREL NİTELİKLER:

- **Mekânsal Referanslar:** Kentsel mekânda fonksiyonların dağılımı ve hareketlerinin yönlenişini belirleyen yapısal özellikler. Sosyo kültürel yapının göstergesi olan ve mekâna anlam kazandıran, algıya dayalı izler, referanslar.

1 Melih Birik, 2011. Kentsel Mekânın Değişim Sürecinde Transformasyon ve Deformasyon. Doktora Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul. Tez Danışmanı Prof. Dr. Gülşen Özyayın. İstanbul. Sf. 61.

İstanbul Ölçeğinde Modern Dönemde Mekânsal Kırılma Noktaları.

Modern şehircilik normları göz önünde bulundurularak, zaman sürecinde mekânsal kırılma noktaları değerlendirildiğinde, 19. Yüzyıl'dan itibaren İstanbul ölçeğinde, yukarıda belirtilen güncel durum da dahil edilerek beş farklı mekânsal kırılma noktası belirlenebilir. Birinci dönem, Tanzimatla kentsel alan kullanımlarının ve mülkiyet kavramının geleneksel Osmanlı uygulamalarının dışında, Batı'lı norm ve standartlara adapte edilmesiyle başlamaktadır². 19. yüzyılın ikinci yarısı hız kazanan ve neredeyse Avrupa'daki örnekleri ile çağdaş denebilecek kentsel projeler, özellikle yeni gelişen Pera gibi kent çeperlerinde uygulanmıştır. Bu sebeple, II. Tanzimat Dönemi ile başlayan ve kentsel mekânı biçimlendiren reformların uygulanmaya başladığı dönem, İstanbul için önemli bir mekânsal kırılma noktası olarak belirlenebilir. Bu projelerin özgünlüğü yada yerel veriler ile kurduğu diyalektik ayrı bir tartışma konusu oluşturmaktadır. Bu dönemde, Karaköy Meydanı, Şişhane Meydanı ve çevresi gibi büyük kentsel projeler uygulamaya geçmiştir.

I. ve II. Dünya Savaşları arasında, Cumhuriyet dönemi yapılanma programları içerisinde millî mimarlık kimliği oluşturulmaya çalışılmış, Cumhuriyet ve Batılılaşma kavramlarının politik anlamda yansıtıldığı kentsel mekânlar kurgulanmıştır. İlk bütüncül kent planlaması çalışması 1937'de Henri Prost tarafından hazırlanmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası başlayan yeni kentsel yapılanma süreci, 1950'de Demokrat Parti'nin yönetime gelmesi ile hız kazanmıştır. Prost planında öngörülen bir çok büyük kentsel altyapı ve imar programı sonraki dönemlerde değiştirilerek, uygulamaya geçmiştir. Bu dönem İstanbul için, Tanzimat'tan sonra yeniden büyük kentsel projelerin uygulandığı, kentsel mekânın biçimlenmesinde önemli değişimlerin gerçekleştiği ikinci dönem ve diğer bir kırılma noktası olarak tanımlanabilir. Bağaziçi Sahil Yolu, Vatan ve Millet Caddeleri'nin açılması gibi büyük kentsel operasyonlar kent kimliği ve belleğinde önemli kalıcı izler bırakmış, bunula birlikte bir çok izi de ortadan kaldırmıştır.

İstanbul'daki planlama çalışmaları 1966 yılında *Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu*'nun kurulması ile tekrar kapsamlı olarak ele alınmıştır. Doğrudan İmar ve İskân Bakanlığı'na bağlı olan bu kurum üst ölçekte nâzım plan yapma konusunda yetkilendirilmiştir. Bu dönemde planların onanması ve yürütülme yetkisi merkezî otoritenin idaresindeki bakanlığa aittir³. Sanayi öncelikli bu planda, İstanbul için 'iç gelişme aksı' ve 'organize sanayi bölgeleri'nin oluşturulması ile metropoliten yapının değiştirilmesi önerileri göze çarpmaktadır. I.Boğaziçi Köprüsü, çevre yolu, üniversite kampüsleri gibi önemli mekânsal değişimleri öngören kararlar alınmıştır⁴. Ayrıca, 1966 yılında Kat Mülkiyeti Kanunu yürürlüğe girmiş ve inşaat sektöründe önemli bir ivme başlatmıştır. Bu dönem, İstanbul için 'merkezîyetçi yeni

2 Paul Dumont, François Gergeon, 1996, *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul

3 Yücel Ünal, 2003. *Türk Şehir Planlama Hukuku*. Yetkin Yayınları, Ankara, sf. 36,

4 Cengiz Giritlioğlu, A.Ş. Yüzer, 2003. Sanayi alanları yeni düzenleme stratejileri, İstanbul Örneği. İ.T.Ü. Dergisi, Cilt2 sayı 1, sf. 119, 127, İstanbul

bir planlama anlayışının uygulandığı' üçüncü dönem ve bir diğer kırılma noktası olarak nitelendirilebilir. Bu gelişim sürecinde plansız ve kaçak yapılaşmanın artması ile yeni kent çeperleri oluşmuş ve daha sonraki dönemlerin mekânsal kurgusunun belirlenmesinde önemli rol üstlenecek yerleşim odakları ortaya çıkmıştır.

1980 yılında Türkiye'de önemli politik değişimlerin yaşanmasının ardından, İstanbul'da 1/50.000 ölçekli Metropolitan Nazım İmar Planı bakanlıkça onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Planda, kentsel mekânı etkileyen önemli kararlardan biri, metropolitan şehir bütününde MIA'nın ana merkez olarak gelişmesi, merkezler kademelenmesi ve sanayinin desantralizasyonu kararlarıdır. Bu şekilde İstanbul'un çeperlerinde yeni sanayi alanları ve çevresinde kentsel fonksiyonlar oluşmaya başlamıştır. Dördüncü dönemde, İstanbul'da yoğunlaşan endüstrinin çekim gücü ve Türkiye'de yaşanan bölgeler arası ekonomik dengesizliğin etkisi ile ortaya çıkan göç sonucu, önceki dönemden farklı olarak, İstanbul'da Küçükçekmece, Sultanbeyli gibi büyük ölçekli plansız yeni kent çeperleri oluşmuştur. Çekim merkezi olan sanayi odaklı, MIA'ya uzak, genellikle altyapıdan yoksun, donatı alanları olmayan bu kentsel mekânlar, çok hızlı büyüyerek, daha sonraki dönemlerde önemli kentsel değişim - dönüşümlerin yaşanacağı merkezler hâline geleceklerdir. Tüketim ekonomisinin mekânsal yapıyı biçimlendirmeye başladığı, kamu yararı ve önceliğinin yerini özel girişimcinin teşvik edilmesine bıraktığı bu dönem, alışveriş merkezleri gibi yeni fonksiyonların mevcut kent dokusu içerisine eklenildiği dönemdir. 1980'de başlayan ve 1990'larda küreselleşme ile devam eden dönem, politik, sosyo-ekonomik değişimlerle İstanbul için önemli bir mekânsal kırılma noktasıdır.

Beşinci dönem olarak nitelendirilebilecek günümüzde tartışılan değişim olgusu ise süregelen kentsel müdahaleler serisinin son halkasıdır. Başlayan süreç, yeni bir kırılma noktasının habercisi, değişimin ya da dönüşümün topyekün gerçekleşeceği önemli bir tarihsel sürecin başlangıcıdır. Yasal zemine oturtularak meşrulaştırılan bu sürecinin doğru yönlendirilerek biçimlendirilmesi, her uygulama alanı için standart çözümlerin üretildiği, mekânsal çeşitliliğin ortadan kaldırıldığı, mülkün el değiştirilmesi için araç olarak kullanıldığı bir kimliksizleştirme operasyonu olmaktan çıkartılarak, kent belleğinin lehine değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle Küçükçekmece, Fikirtepe, Bayrampaşa, Balat veya Levent Bölgesi gibi rezerv yapı alanı, riskli alan ve riskli yapıların oluşturduğu mahaller, aynı yaklaşımla değerlendirilmemeli kendi özgün mekânsal niteliklerinden yola çıkarak değişim sağlanmalıdır. Emsal yapı alanının farklı matematikler ile yapı adası içerisinde taşınması, emsal artırarak müteahhit için cezbedici ilavelerin önerilmesi, yur dışı örneklerden alıntı yapılarak zeminin kamu kullanımına açılmasına karşılığı yükseklik avantajı sağlanması gibi formüllere dayalı standart uygulamalar özellikle eski kent dokusu için özgün mekânsal kimliğin devamlılığını ortadan kaldıracak en önemli tehditlerdir. Söz konusu tehditlerin etkisi altında olan konut alanlarından biri de İstanbul, Levent Bölgesidir.

Değişim Sürecinde, İstanbul - Levent Bölgesi.

Ankara ve İzmir’de de örnekleri olduğu gibi, Levent Bölgesi, yukarıda bahsedilen ikinci dönemde ortaya çıkan mekânsal kırılma noktasında yapılaşmaya başlamış ve 1940’ların sonunda yeni ekonomik ve politik dinamiklerin etkisine paralel olarak kentin yeni çeperlerinden biri olmuştur. Geçtiğimiz 60 sene içerisinde kent bütünü ile birleşerek mekânsal kimliğini sürdürmüştür. (Şekil-3) Levent Bölgesi, aynı dönemde, yeni konut politikaları kapsamında planlı olarak, kent çeperinde oluşturulmuş diğer konut alanları gibi bugün mimari açıdan ekonomik ömrünü tamamlamış yapı guruplarını barındırdığı ve merkezi iş alanı içerisinde ve/veya çevresinde kaldığı gerekçeleriyle ‘dönüşüm’ adı altındaki projelerin baskısı altında bulunmaktadır. Küçükçekmece, Sulukule veya Fikirtepe uygulamalardan farklı olarak sürecin iç dinamiklerle şekillendiği bu bölgede, ticaret ve hizmet sektörünün arazi kullanımında önemli denecek oranda yer almaya başlaması, mekânsal kimliğin ani ve kontrolsüz değişimine sebep olabilecek yeni süreçlerin başladığını göstermektedir. Büyük bir bölümü Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve Boğaziçi İmar Yönetmeliği’ne tabi olan, ön görünüm, geri görünüm ve etkilenme alanları gibi özel statülü yapılaşma şartlarının geçerli olduğu bölgede, yeni kanunun bahsedilen koruyucu yönetmeliklerin üzerinde olması endişe vericidir⁵.

Sorunu tanımlarken ifade ettiğği gibi kentsel mekânı oluşturan doğal, yapısal ve sosyo-kültürel niteliklerin zaman sürecinde değişimi kaçınılmazdır fakat bu değişimin yönlendirilebilmesi ve mekânsal kimliği oluşturan niteliklerin kaybolmadan sürdürülebilmesi de mümkündür. İstanbul kent dokusu içerisinde benzer özellikleri taşıyan konut alanlarında doğru mekânsal müdahalelerin yapılabilmesi için, Levent Bölgesi örneğinde değişim-dönüşüm sürecinin doğru ve bilimsel yöntemlerle tanımlanmasına yönelik bir çalışmanın yapılabilceği ortaya çıkmaktadır.

Şekil 2’de belirlenen matris üzerinde, bu bölgeye ait kimlik öğeleri test edilerek, değişim sürecinde şimdiye kadar gerçekleşen kırılma noktalarında mekânsal kimliğin yapısı ve bunların değişimden nasıl etkilendiği ortaya konulacaktır. Bu veriler ışığında, yeni başlayan süreç yönlendirmeye yönelik, var olan değerlerin sürdürülebilmesi ve/veya tespit edilen niteliklerin rehabilite edilmesi için doğru tasarım kriterleri belirlenebilecektir. Bu tasarım kriterleri ile mekânsal kimliğin sürdürülebilirdiği, anlamlandırılabilir, çağdaş ve barındırdığı toplumu ‘mutlu’ eden kentsel mekânların inşa edilmesi yönlendirilebilecektir.

5 Resmi Gazete, 31/Mayıs/2012, Sayı : 28309. Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun. Uygulanmayacak mevzuat: MADDE 9 – (1) Bu Kanun uyarınca yapılacak olan planlar, 3/5/1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanununda ve imara ilişkin hükümler ihtiva eden özel kanunlar da dâhil olmak üzere diğer mevzuatta belirtilen kısıtlamalara tabi değildir. f) 21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun, i) Geri görünüm ve etkilenme bölgeleri bakımından 18/11/1983 tarihli ve 2960 sayılı Boğaziçi Kanununun, bu Kanunun uygulanmasını engelleyici hükümleri ve diğer kanunların bu Kanuna aykırı hükümleri uygulanmaz. Ancak, bu Kanunun öngördüğü uygulamalar sırasında, bahsedilen kanunların amaçları ayrıca gözetilir.

Levent Bölgesi'nde Değişim Sürecinde Doğal Morfolojik Yapıya Ait Nitelikler.

Taksim Platosu'nun devamı olan ve kentin lineer gelişim süreci içerisinde yapılaşmaya başlayan Levent Bölgesi, İstanbul Boğazı'na farklı yönlerden bağlanan ve stratejik önem taşıyan vadiler sisteminin oluşturduğu, doğal morfolojik yapıya göre şekillenmiştir (Şekil4). Vadi tabanlarında bulunan dere yataklarının birbiri ile bağlanması sonucu oluşan '*vadiler ekolojik sistemi*', 1980'lere kadar bütüncül yapısını koruyarak varlığını devam ettirmiştir. 1980 yılından sonra TEM otoyolu inşaatı için gerçekleştirilen dolgu ve hafriyatlar, vadiler ekosisteminin bütünlüğünü bozmuştur. Söz konusu ekosistemin çıkış kaynağı olan dere yataklarının açık beton kanallar içerisine alınması veya tamamen kapatılmasıyla bu kaynaktan beslenen ekolojik yapının bozulduğu günümüze küçük ekolojik adaların kaldığı izlenmektedir (Şekil-5). Ekosistemler ve ekotoplar arasındaki dengenin bozulmasıyla bölgede, doğal enerji ve madde akışının ve deviniminin kesintiye uğradığı söylenebilir⁶. 1960 yılına kadar bölgede varlığını etkin olarak sürdüren ve kültürel peyzajın önemli niteliğini oluşturan çiftliklerin, önce kentsel tarım ölçeğine dönüşerek küçüldüğü ve 1980 yılından sonra yapılaşmanın yoğunlaşarak artmasıyla parçalanarak, ayrıştırılan sistem içerisindeki bir kaç vadiye varlığını koruduğu görülmektedir. Birbirinden kopuk ekolojik adalar olarak devam eden yapı içerisinde çiftliklerin günümüzde tamamen ortadan kalkarak içe dönük, çevrelenmiş konut alanlarına yer açtığı görülmektedir. Kültürel peyzajın diğer niteliklerinden biri olan kasır bahçelerinin de kısmen ortadan kalktığı, fakat park alanları içerisinde kalan bölümlerin korunduğu gözlenmektedir. Vadi tabanlarındaki yeşil sistemin 1980 yılından sonra önemli oranda ortadan kalkmasına rağmen, yine de kamusal alan düzenlemelerinin içerisinde kalan birkaç vadinin korunduğu görülmektedir. Bu vadilerde, yukarıda belirtildiği gibi, dere yataklarının açık kanallar haline getirilmesi nedeniyle herhangi bir ekolojik süreklilikten bahsetmek mümkün değildir.

Sonuç olarak, doğal morfolojik yapıya ait vadiler ekosistemi zarar görmüş olsa da yerleşim şeması ve mahallelerin kademelenmesi bu özgün doğal eşikler ve yönlendiriciler aracılığı ile biçimlenmektedir. Vadi içlerinde, daha önceki bütüncül ekosisteme ait ekolojik adaların kısmen de olsa varlığını sürdürdüğü görülmektedir.

Levent Bölgesi'nde Değişim Sürecinde Altyapı Sistemlerine Ait Nitelikler.

1730 yılından itibaren Sultan 1. Mahmud döneminde, kent merkezini beslemek için belli aralıklarla ortalama 25 km. uzunluğunda su yolu sistemi inşa edildiği bilinmektedir. Bu dönemde yapılan Takım Su Yolu da, Büyükdere Caddesi'ne paralel uzanan vadiler boyunca etmekte, bir kol Arnavutköy Vadisine kadar uzanmaktadır⁷. Mustafa Cezar, Taksim Su Yolu tamamlanmadan önce, Beyoğlu'na suyun kanal ve künklerle Levent Çiftliği Bölgesi'nden

6 Sırrı Erinc, 1978. Büyük İstanbul Yöresinin Doğal Bitki Örtüsü ve Potansiyeli. Kentlinin Sağlığı ve İhtiyaçları Açısından Büyük İstanbul'un Yeşil Alan Sorunları Ulusal Sempozyumu. İstanbul Orman Fakültesi Yayınları. Sf. 9-10

7 Wolfgang Müller-Wiener. İstanbul'un Tarihsel Topoğrafyası, Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı. 2007. İstanbul.

aktarıldığını belirtmiştir⁸. 1946 hava fotoğrafıyla su yolu izi çakıştırıldığında, 4. Levent Mahallesi'nin kurulduğu alandan başlayarak vadi izlerini takip eden ve Arnavutköy vadisine uzanan bu hat izlenebilmektedir (Şekil-6). Ortadoks kültüründe su ile doğrudan ilişkisi olan ayazmalara örnek olarak, Profiti(s) Ilias Ayazması'nın Arnavutköy Vadisi ve Deresi üzerinde bulunmaktadır. Bölgede, 1980'lere kadar mesire yerleri ve su yolları arasında önemli bir bağlantı olduğuda bilinmektedir. Bu nedenlerle, Levent Bölgesinde 1946 hava fotoğrafı değerlendirilerek, vadiler ve dere yatakları ile oluşan doğal yapıya özgün niteliklerin, su kültürünün parçası olarak mekânı tanımladığı ve kentsel altyapının oluşmasında rol oynadığı söylenebilir. Su yollarından oluşan ve Bizans dönemine kadar tarihlenen ilk altyapı sistemine ait izler, 1960'dan sonra dere yataklarının ıslah edilmeye başlanması ve yol çalışmaları ile ortadan kalkmış ve bölge bu özelliğini uzun bir zaman sürecinde kaybetmiştir.

Ulaşım ağı 1950'den sonra gelişen Levent Bölgesi'nde, alt yapı sistemleri, mahalle birimleri temel alınarak oluşturulmuş ve konut yerleşimlerinin birbiri ile entegrasyonu sağlanmıştır. Nispetiye Caddesi bu sistemin omurgası olarak tanımlanmıştır. 1980 döneminde, Büyükdere aksının birinci derece arter özelliği ön plana çıkmakta, bununla birlikte, Nispetiye Caddesi'ne bağlanan yolların güçlenip, yeni oluşan mahalle dokusu ile birleşerek, hiyerarşik bir yapı oluşturduğu izlenmektedir. Yollar genellikle, Boğaz sahiline inen bağlantılar dışında sırt çizgilerini takip etmektedir. Bu nedenle vadi tabanları doğal yapılarını kısmen korumaktadır.

1980'den sonra, mahalle birimlerinden oluşan içe dönük bu dengeli sistem, iki boğaz geçişi ve otoyolların arasında kalarak hızlı bir değişime girmiştir. 1988 yılında Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nün hizmete açılması ve TEM'in tamamlanması ile başlayan süreçte önemli mekânsal niteliklerin kaybedildiği görülmektedir. Nispetiye Caddesi daha önce içe dönük sistemler olan Levent, Akat, Etiler Mahallelerine bağlanmaktayken bu dönemde, Nispetiye Caddesi, Tepecik Yolu ile Etiler Mahallesini geçerek TEM Karayoluna bağlanmış, diğer mahalleler de servis yollarıyla otoban bağlantısı ile ilişkilendirilmiştir. Ulaşım kademelenmesindeki bu ani değişim, konut dokusu üzerinde de daha sonraları ortaya çıkan yoğun ticaret, hizmet ve konaklama talebinin artmasına sebep olmuştur. Bu oluşum, mahalle birimleri ve kentsel kademelenme arasındaki ilişkinin ortadan kalkması anlamına gelmektedir. Belli bir yoğunluk öngörüsü ile yapılan planlama, bu yeni yol kademelenmesinden olumsuz yönde etkilenerek yetersiz kalmaktadır. Bu gelişmelerin sonucu olarak, trafik yoğunluğunun ve araç yükünün artması, yeşil alan ve parkların yapılanmaya açılması, çevrelenmiş konut alanlarının oluşması gibi olumsuz değişimler izlenmektedir. Mahalleye özgü küçük ölçekli donatı alanlarının yerine, büyük ölçekli kentsel fonksiyonlar getirilmiş, artan otopark ihtiyacı için apartman bahçeleri otopark alanlarına dönüştürülerek bahçeli ev ve apartmanlardan oluşan önemli bir mekânsal nitelik kaybedilmeye başlamıştır.

8 Mustafa Cezar, XIX. Yüzyıl Beyoğlu'su, Ak yayınları, 1991, İstanbul. Sf. 20.

Sonuç olarak; su kültürünün yatsınmayacak bir yer teşkil ettiği Levent Bölgesi'nde, bu niteliğe ait değerlerin birkaç kanal izi dışında ortadan kalktığı tespit edilmiştir. Daha önce iç yollar ile mahaleleri birbirine bağlayan yol kademelenmesinin, 1980 sonrasında oluşan mekânsal kırılma ile çevre yollar ve buna bağlanan yeni arterlerden olumsuz etkilendiği görülmektedir. Mahalle dokusu içerisinden kent içi transit yolların geçtiği ve bu yolların ülkeler arası büyük otobana bağlandığı görülmektedir. Bu olumsuz durumun, Levent Bölgesi'ne ait mekânsal kimliği oluşturan mahalle karakteristiğine ait nitelikleri başkalaştırarak, sürekliliğini ortadan kaldırdığı söylenebilir.

Levent Bölgesi'nde Değişim Sürecinde Mülkiyet İzlerine Ait Niteliler.

Levent Bölgesi'nin 1940'lı yıllara kadar tarımsal mülkiyet izlerinden oluşan karakteristik yapısı daha sonraki dönemlerde mahalle ölçeğinde konut projelerinin kapsamlı olarak ele alınabilmesine imkân vermiş, yeni oluşan büyük yapı parselleri içerisinde kooperatifler ile organize olan sosyal gruplar Gazeteciler Konut Kooperatifi Yerleşimi, Petrol Sitesi, Uçaksavar Sitesi gibi düzenli komşuluk birimlerini oluşturmuştur. Bu sayede, Levent Mahalleleri ile başlayan komşuluk birimlerinden oluşan yapılaşma düzeni 1990'lara kadar devam etmiştir. Bu sistem içerisinde kamusal, yarı kamusal, özel ve yarı özel alanların dağılımı mahalle kurgusu içerisinde dengeli olup, aralarında kesin fiziksel bariyerler bulunmamakta, genellikle açık geçirgen sınırlayıcılar, bahçe duvarları ve bitkisel bölücüler ile ayrılmaktadır.

1949 yılından sonra inşa edilen 1.2.3. Levent mahalleleri, 1953 yılında inşa edilen 4. Levent mahallesi ve bunu takip eden 1960 Etiler Mahallesi'yle, 1966 hava fotoğrafında, tarımsal alanın parsel dönüşümü ve müstakil konutların ortaya çıkışı izlenmektedir (Şekil7). Tarımsal mülkiyet izleri Baltalimanı'na bağlanan vadi dışında kaybolmuş yerini yapı parsellerine bırakmıştır. Konut gruplarının yapılaştığı alanlarda yerleşim deseni, tarımsal izleri referans almak yerine, yeni oluşturulan parselasyonu takip etmektedir. Büyükdere aksının batısındaki sanayi alanları ise, müstakil kullanımlarını devam ettirerek, tarımsal parselasyonun parçalanması ile oluşan dar parsellerde yapılaşmaya devam etmektedirler.

Nispetiye ulaşım aksının etrafında gelişen modern konut yapılaşması yeni bir mülkiyet anlayışına dayanmaktadır. 23/06/1966 onay tarihli Kat Mülkiyeti Kanunu, tek veya birleştirilmiş parseller üzerinde modern konut bloklarının oluşumuna ve bağımsız birimlerin kat maliklerine satılabilmesine imkân vermiştir. Bu kanun sonrasında çok hızlı gelişen Levent, Akat ve Etiler mahalleleri mevcut mülkiyet izlerinin dışında, yeni parselasyonlar ve çok katlı toplu konut inşaatlarıyla tanışmıştır. 1970'li yıllara ait konut hareketi genellikle kooperatifler aracılığı ile gerçekleştirilmiş ve oluşturulan konut grupları dönemin çağdaş şehircilik anlayışının izini takip etmiştir. S.S. Gazeteciler Sitesi 4. İşçi Kooperatifi Yerleşimi, Etiler Soyak Konutları, Petrol Sitesi Yerleşimi, Narin Sitesi Yerleşimi, Yıldız Blokları ve Basın Sitesi Yerleşimi, Uçaksavar Sitesi, Ordu Yardımlaşma Kooperatif Evleri bu yerle-

şimlere örnektir. Kendi içlerinde birer komşuluk birimi düzeninde kurulan yerleşimler, genellikle büyük tarımsal parsellerin konut alanına dönüşümü ile oluşturulan alanlarda uygulanmış vaziyet planlarıdır. Bu nedenle 1950’de Levent Mahallesi yerleşimi ile başlayan mahalle oluşumlarının, 1970’lerde de tarımsal parsellerin ifraz edilmeden uygulanan büyük ölçekli ve çok katlı kooperatif konutları ile devam ettiği söylenebilir.

Fatih Sultan Mehmet Köprüsü’nün hizmete açılmasıyla birlikte, 1990’dan sonra mahalle birimlerine göre düzenlenmiş kamusal ve özel mülkiyet dengesi, yoğun yapılaşma baskısı ile değişmiştir. Bazı kamusal alanların özel mülkiyete geçtiği görülmektedir. Yine 1990’dan sonra, önceleri tarımsal parselasyonun devamı olarak gelişen Küçük Armutlu Mahallesi gibi yerleşimler, parselasyonun bölünmesi ile oluşan mülkiyet deseninin belirlediği parçalı alanlarda gelişmeye devam ederek yoğun ve plansız yapılaşma dokusunu oluşturmuşlardır.

Levent Sanayi Bölgesinin olduğu alanda ise; tarımsal alanın, sanayi planlaması için uygun, dar cepheli büyük parsellere dönüşümünden sonra, bu dönemde aynı mülkiyet izlerinin içine alışveriş merkezi ve yüksek katlı, ofis, konut, konaklama gibi farklı fonksiyonların gelmesi önemli yapısal sorunlar getirmiştir. Özellikle, daha önce yaklaşık 0,8 olan emsal alanın aynı alanda 3’e çıkması ile oluşan yoğunluk, sınırlı parsel alanlarında yüksek yapılaşmanın oluşumunu teşvik etmektedir. Bununla birlikte, parseller arasında 7-8 metreye kadar düşen yollar sanayi parselasyonundaki gibi korunmuştur. Parselasyonun biçimi mimari çözümlerin üretilmesinde de sorunlar ortaya çıkarmaktadır.

Bu nedenlerle, 1990 yılından sonra mülkiyet dokusunda Fatih Sultan Mehmet Köprüsü ve bağlantı yolları için gerçekleştirilen kamulaştırmalar dışında önemli bir fiziksel değişiklik olmamasına rağmen, mevcut dokunun üzerine getirilen fonksiyon değişiklikleri ve yoğunluk arttırımı nedeniyle mekânsal kimliğe ait niteliler başkalaşmıştır. Tek parsel bazında yapılan imar planı revizyonları ve emsal değişiklikleri ile büyük parseller üzerinde kurgulanmış bütüncül mahalle dokusu deformasyona uğramaktadır.

Levent Bölgesi’nde Değişim Sürecinde Kentsel Morfolojik Yapıya Ait Niteliler.

Bölgenin İstanbul kent merkezi ve Boğaz ile olan stratejik konumu nedeniyle Levent Kışlası gibi tarihte iz bırakan önemli askerî tesislerin ve Nipetiye Kasrı gibi sivil mimari örneklerinin var olduğu, fakat kısa süreli varlıklarından günümüze az sayıda yapısal iz kaldığı görülmektedir. Bu yapıların, sonraki dönemlerde oluşan kentsel morfolojik örüntüyü doğrudan etkilediği söylenemez. Bununla birlikte, söz konusu döneme ait yapısal izlerin birkaç yapı dışında 1950 sonrasında tamamen ortadan kalkması sonucu mekânsal sürekliliğin ke-sintiye uğradığı ve çok önemli niteliklerin silindiği söylenebilir (Şekil-8). Bu dönemde hâlen kırsal peyzaj karakteristiğini koruyan bölgede, kentsel morfolojik yapıyı Bebek’deki tipik Boğaz yerleşim dokusu oluşturmaktadır. Bebek Vadisi yamaçlarından başlayarak sahile kadar uzanan alanda ahşap ve kâğır yapılardan oluşan, topoğrafik yapıya uyumlu organik yerleşim düzeni, merdivenli ve dar sokakları ile bölgedeki tek yerleşim dokusudur. İlk ola-

MEKÂNSAL KİMLİĞİN, DEĞİŞİM SÜRECİNDEKİ YERİ VE İSTANBUL LEVENT BÖLGESİ'NDE MEKÂNSAL TASARIM KRİTERLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK DEĞİŞİM - DÖNÜŞÜM SÜREÇLERİNİN TANIMLANMASI

rak Levent bölgesinde kurulan askerî yapılar ve hizmet birimleri, I.Abdülhamit (1774-1789) döneminde Leventler'den oluşturulan muhafız birliği için yapılmıştır⁹. Levent çevresinde 'Levent Çiftliği' adıyla geçen askerî alanın kurulması ise, 1793'de Nizam-ı Cedid'in kurulması ile aynı dönemdedir. 1803 yılında Levent Kışlası'nda, mühendishane, hastane, eğitim binaları, cami ve tesisleri, çarşı, hamam, ahırlar ve binicilik alanları, ticari yapılar, imalathaneler ve subaylar için evler bulunmaktadır. Özellikle yeni ordunun eğitimi için getirilen yabancı askerler ve uzmanlar da burada kalmaktadır¹⁰. Bu binalardan günümüze kadar varlığını koruyabilen 4. Levent sırtlarındaki Levent Kasrı ve çevresindeki günümüze ulaşmamış yapılar 1946 hava fotoğrafında yıkıntı halinde tespit edilebilmektedir. Kışla ve mühendishane, III. Selim'in tahtan indirilmesi ile çıkan ayaklanma sonrasında 1808 yılında tahrip olmuş ve yeniden onarılmayarak unutulmuştur¹¹. Bu askerî kompleks, Selimiye Kışlası gibi yeni askerî tesislerin yapımına örnek olmuş önemli bir mimari referanstır. Yine 1946 hava fotoğrafında bugünkü Maya Sitesi'nin bulunduğu alan üzerinde benzer bir askerî yapı ve bahçesi göze çarpmaktadır. Bu alanda 1960'lı yıllara kadar uçaksavar bataryası ve tesisleri bulunmaktadır¹². İsmi bu askerî tesisden alan günümüzdeki Uçaksavar Mahallesi ise, yaklaşık 2 km. doğuda Rumeli Hisarı'na doğru, Baltalimanı Vadisi'ne hâkim bir tepenin üzerine kurulmuştur. Yukarıda tespit edilen yapı grupları, 18.yüzyıldan başlayarak bölgede askerî mimari varlığın etkisini göstermektedir.

1946 hava fotoğrafında Bebek Vadisi'nin, Levent Platosu'na doğru yükseldiği Çamlık mevkiğinde İstanbul Boğazı'na hâkim Nispetiye Kasrı görülmektedir. III. Selim (1789-1807) döneminde yapılan veya tamir gören kasır, Sedat Hakkı Eldem'in 'Köşkler ve Kasırlar' incelemesinde ele alınmış, plan ve restitüsyonu yapılmıştır. III. Selim'in at binışleri için özellikle buraya geldiği bilinmektedir. Melling'in bir planında 'Hünkârın Köşkü' diye isimlendirilmiştir. Boğaz sırtlarında bulunan son ahşap kasırlardan biri olan Nispetiye Kasrı özellikle II.Abdülhamit döneminde yoğun olarak kullanılmıştır. Son dönemlere kadar 'Süleyman Efendi Köşkü' olarak bilinen kasır yüksek fıstık ağaçları ile çevrelenmiş, Boğaz'a hâkim, bir set üzerine kurulu alçak ve yayvan bir yapıdır¹³. Kasır, '1960 hızlı yapılaşma' sürecinde yanarak ortadan kalkmış yerine çok katlı apartman blokları yapılmıştır. Bugün, bahçesine ait fıstık çamlarının bulunduğu alan park olarak kullanılmakta, 1930 tarihli fotoğrafta köşkün her iki tarafında görülen büyük fıstık çamları ise hâlen kasrın yerine yapılan apartmanların bahçesinde bulunmaktadır. 1946 hava fotoğrafında, rasyonel bahçe düzeni ve İstanbul Boğazı'na hâkim konumuyla Kasır, Levent çevresindeki en önemli yapısal öğedir.

1966 yılı hava fotoğrafında, yapımı 1947 yılında başlayan ve 1949 yılında tamamlanarak satışa sunulan 391 adet konut, açık sinema, çarşı, dükkânlar ve meydandan oluşan 1.Le-

-
- 9 Oya Baydar, 1994. Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 5 Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
10 M.Gözde Ramazanoğlu, 2003, Osmanlı Yerleşimi İçerisinde Selimiye Kışlası ve Yerleşim Alanı, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, sf. 55,
11 Sedat Hakkı Eldem, 1979, Boğaziçi Anıları, Çeltüt Matbaacılık, İstanbul, sf. 57
12 Ergin Konuksever - Gazeteci, 2011. Kişisel görüşme.
13 Sedat Hakkı Eldem, 1969, Köşkler ve Kasırlar, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, Cilt 1, İstanbul, sf.337

vent ile daha sonra 2. ve 3. Levent yerleşimlerinin eklenmesiyle şekil alan Levent mahallesi göze çarpmaktadır. Mimar Kemal Ahmet Aru ile Rebiî Gorbon tarafından tasarlanan ve Emlâk Bankası tarafından yaptırılan bu yerleşim, Türkiye’de uygulanan, dönemin çağdaş banliyö tasarımlarının ilk örneklerindedir. 1. 2. ve 3. Levent Mahalleleri, İngiltere’de uygulanan ilk bahçeşehir örneği olan Lecht Worth yerleşimi dikkate alınarak, ortak kullanım alanlarını çevreleyen yapı kümeleri biçiminde düşünülmüş fakat bahçeli parsellerden oluşan yapı adaları biçiminde tamamlanmıştır¹⁴. 1. Levent’te; arkatlı yaya kaldırımları, çarşı, meydan, dükkânlar ve kafelerden oluşan merkez, bunun çevresinde parklar ve yaya alanları ile birleştirilmiş, müstakil, tek yada iki katlı, dik beşik çatılı konutlardan oluşan yapı adaları yerleşimin önemli morfolojik niteliklerini oluşturmaktadır. Bu nitelikler daha sonra gelişecek Etiler mahallesinin yerleşim karakteristiğini de yönlendirecektir. Bebek sırtlarında oluşan Etiler Mahallesi, Levent Mahallesi gibi topoğrafik verilere uygun, insan ölçeğinde çözülmüş donatı alanları ve sosyal alanları ile kendi kendine yeterli bir komşuluk birimidir. Bu dönemin devamında inşa edilen 4. Levent projesinde ise ‘*ortak kullanım alanları*’ tanımı getirilerek mülkiyeti sadece bina tabanında sınırlandırılmıştır. Bu sayede 4. Levent yerleşiminde kullanıcıların binalara yeni eklemeler yapması engellenmiştir. İkinci dünya savaşı sonrası, konut politikalarının değişmesi ile ortaya çıkan yeni yerleşim birimleri oluşturulması fikrine (5228 sayılı Bina Yapımını Teşvik Kanunu) uygun olarak gelişmesi teşvik edilen Levent, özellikle 1950’den sonraki politik dönemde çok hızlı yapılaşmaya tanık olmuştur. 1957 yılında 4. Levent yerleşimi, daha modern çizgiyi takip eden çağdaş konut ti-polojilerini beraberinde getirmiştir. Arkatlı yollar, çarşı, meydan, apartman blokları ile modernleşmenin yansıtıldığı bir ikon haline gelmiştir. Bunu izleyen dönemlerde ayrı apartman düzenine geçilmiş olsa da, açık mahalle sisteminin korunduğu görülmektedir. 1970 ve 80’lerde kooperatifler aracılığıyla yapılan daha büyük ölçekli projelerde, yine sokak ve bina ilişkisi mahalle ölçeğinde çözülmüş, donatı alanları bu ölçekte yeterli konforu sağlayacak düzende oluşturulmuştur. Yeni projeler birbiri ile bağlantılı ve geçişlidir. Mahalle birimleri, donatı alanları ve ulaşım sistemi arasında uyumlu bir kademelenme görülmektedir. Boğaz silüetine etkisi açısından gerigörünüm etkilenme bölgesinde kalan Levent Bölgesindeki apartmanlaşma, 15,50 metre yükseklik sınırlamasına uygun olarak oluşmuştur. 1965 yılında kabul edilen Kat Mülkiyeti Kanunu sonrasında, müstakil konutlardan oluşan mahalleler ve toplu konutların dışında tekil apartmanlardan oluşan mahalleler de görülmeye başlanmıştır. 1. Levent yerleşiminin güneyinde, tek apartmanlardan oluşan Birlik, Fecri Ebcioğlu, Başlık, Paşa, Bilgin Sokakların oluşturduğu mahalle bu yapılaşma biçimine örnektir. Bu mahallede, daha önce Pangaltı, Kurtuluş, Osmanbey’de uygulanan bitişik nizam ve ayrı nizam apartman düzeni beraber görülmektedir. Daha sonra gelişen Etiler ve Ulus semtlerine ise bitişik nizam yapılaşma yerine bahçeli tekil apartman blokları kentsel morfolojik dokuyu tanımlamaya başlamaktadır. Levent ve Etiler’i birbirine bağlayan Nispetiye Caddesi üzerinde, Petrol Sitesi gibi modern mimari anlayışın uygulandığı toplu konut uygulamaları ve Zeytinoğlu Caddesi girişine doğru, dönemin yüksek yapıları olarak adlandırılabilir.

14 Kemal Ahmet Aru İle Söyleşi, Yapı Dergisi, Sayı 127, sf. 45.46.

konut blokları görülmektedir. Vadi sırtlarında ise Oyak Konutları, Narin Sitesi, Basın Sitesi gibi yine toplu konut yaklaşımında orta gelir gurubunu hedefleyen çoklu blok düzenleri görülmektedir. S.S. Gazeteciler işçi Kooperatifi evleri çok katlı ve iki katlı blokların bir arada uygulandığı, sinema, çarşı, karakol, ilkokul donatı alanları ile tipik bir mahalle kurgusu içerisinde tasarlanmış, orta ve düşük gelir gurubu hedef kitle olarak belirlenmiştir. Alanın batısına doğru Etiler Mahallesi'nin sonunda, Basın Sitesi ve Yıldız Bloklar görülmektedir. Yıldız Bloklar da dönemin 'ilk'lerinden olup, yüksek blokta asma katlı daireler uygulanmıştır. Bu yapılaşmanın kuzeyinde tepe üzerinde kurulan Uçaksavar Sitesi ise yine bir mahalle kurgusunda 3-4 katlı bloklardan oluşan mahalle ünitesidir.

1960 sonrası bölgede oluşan plansız yapılaşma ise sanayi bölgelerine komşu olan gecekondu yerleşimlerinin tersine, tarımsal kökenli olup, 1980'lere kadar kırsal yerleşim dokusu biçimindedir. Bu yerleşim dokularının daha önceki dönemlerde varlığını sürdüren çiftliklerin devamında geliştikleri görülmektedir.

Yukarıda bahsedilen mahalle kurgusu, ikinci çevre yolu yapımının tamamlanması ve 1990'dan sonra bağlantı yollarının açılmasıyla önemli bir değişime uğramıştır. Büyükdere Caddesi'nin merkezî iş alanı olarak tanımlanması ile içe dönük Levent yerleşim dokusu İstanbul ölçeğinde hizmet veren yeni fonksiyonlara açılmıştır. Alışveriş merkezi, bölgesel ticarethaneler, ofis, konaklama ve hizmet yapıları, mahalle birimlerinin içerisinde yer almaya başlayarak ulaşım ve donatı alanları arasındaki ölçek ve kademelenmeyi bozmuştur. Buna birlikte yoğun yapılaşma baskısı ile imar planı revizyonları ve yasal süreçler içerisinde dolaylı olarak yoğunluk arttırmıştır. 1990 sonrasında hız kazanan bu süreçte, mahalle birimlerinin çevrelenmiş konut alanlarına dönüşüm sürecinin başladığı görülmektedir. Ulaşım kademelenmesindeki değişim ve ara sokakların ana arterlere dönüşmesi yüzünden özelliğini kaybetmeye başlayan mahalle birimleri, çevrelenmiş konut alanlarının oluşması sonucu, birbirleri ile entegrasyonu kaybetmiştir. Bu nedenle, daha önce Levent, Akat ve Etiler yerleşimlerinin önemli kentsel morfolojik değerlerinden biri olan 'açık, geçirgen mahalle kurgusu' sürekliliğini yitirmiştir. Apartman bahçelerinin otopark alanlarına dönüşmesiyle de bir başka sosyal entegrasyon alanını tanımlayan apartman bahçelerinin ortadan kalktığı gözlenmektedir.

2010 yılına ait hava fotoğrafında, bazı vadi tabanları ve koruluklar dışında Levent, Akat ve Etiler mahalleleri tamamıyla yapılaşmıştır. İstanbul 3 numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Bölge Koruma Kurulu'nun 13 Mayıs 2008 tarih ve 3047 sayılı kararı ile 1.2.3.4. Levent Mahalleleri ve Konaklar Mahallesi'nin bir kısmı 'Kentsel Sit Alanı' ilan edilmiştir. Kurul kararında gerekçe olarak; *'Levent Çiftliği denilen arazide 1947'de inşaatına başlanan alanın ülkemizdeki ilk planlı toplu konut projelerinden olması; planlama düzeni ve modeli açısından örnek oluşturması; yapıların mimarisinde bilinçli yeğlenen sade ve gösterişsiz karaktere günümüzde artık rastlanmaması; tüm özgün niteliklerini hâlâ devam ettirmesi ve kentin bu bölgedeki gelişme karşısında bozulma ve niteliğini kaybetme riskinin bulunması'* (İstanbul 3 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Bölge Koruma Kurulu'nun 13 Mayıs 2008 tarih ve 3047 sayılı karar) gösterilmiştir. Bu kararın çıkmasına kadar geçen sürede, Levent

Evleri yapısal değişiklikler geçirmiş, özellikle konut dışı kullanım nedeniyle kat ilaveleri, cephe ve malzeme değişiklikleri, ilave kapalı hacimler ve otopark eklemeleri ile değişime uğramıştır. Bununla birlikte yol dokusu ve mahalle örüntüsü korunduğu için vaziyet planı ölçeğinde kimliğini koruduğu söylenebilir. 1.2.3. ve 4. Levent Mahalleleri dışında en önemli değişiklik, Büyükdere Caddesi merkezî iş alanının hizmet ve ticaret sektörüne dönüşümü ve serbest bina yüksekliği ile 3 emsal oranındaki yapılaşma şeklidir. Bu sayede yükseklikleri 260 metreyi bulan gökdelenler sanayinin terkettiği alanda yeni bir görsel eşik oluşturmuştur. Bu eşik aynı zamanda İstanbul'un yeni silüetini de tanımlamaktadır. Levent Mahallesi ile herhangi bir geçiş ya da tampon alan olmadan yapı emsalinin bu denli artması, iki ve üç katlı konut alanının çeperlerinde yukarıda belirtilen değişimin yoğunlaşmasına sebep olmuştur. TEM otoyolu, 4. Levent Mahallesiyle güneyindeki Levent Mahalleleri arasında fizisel bir eşik oluşturmuştur. Bağlantı, taşıt öncelikli bir alt geçit ile sağlanmaktadır. Mahalle vaziyet planı olarak herhangi bir değişikliğe uğramamış fakat özellikle iki katlı bitişik nizam olarak tasarlanmış konut grupları büyük ölçüde işlev değiştirerek, ticaret ve hizmet fonksiyonuna dönüştürülmüştür. 1957 yılında, sanat ve mimarinin birlikte uygulandığı ve kentsel sanat türünü olarak nitelendirilebilecek cephe mozaikleri ilk olarak Bedri Rahmi ve Eren Eyüpoğlu tarafından burada uygulanmıştır. Yakın zamana kadar 4. Levent yerleşiminin kimliğinin parçası olan ve her binanın sağır cephesinde bulunan mozaikler, birkaç bina dışında tamamiyle kaldırılmıştır.

Bölgede, TEM otoyolu ile olan bağlantı nedeniyle oluşan bölgesel baskının bir diğer örneği, Cengiz Topel Caddesinde görülmektedir. Yine parsel bazında yapılan plan revizyonu ile, 1993 onaylı 1/5000 Nazım İmar Planı'nda, yapılaşma hakkı azami yükseklik 15 metre ve taban alanı kat sayısı (TAKS) 0,75 olan parsel, turizm alanı olarak tescillenmiş ve yüksek yapılaşmaya açılmıştır. Bu örneklerde parsel bazında imar planı ve yönetmeliklerin yeniden ele alınması ve yasal düzenlemelerle yoğunluğun arttırılması sonucu, Levent Bölgesi'ndeki mahalle yapısının deformasyona uğradığı gözlenmektedir.

Sonuç olarak, zengin kentsel morfolojik özelliği bulunan ve mahalle kültürünün yapısal ve sosyal tüm nitelikleri ile egemen olduğu Levent Bölgesinin 1990 yılından sonra kentsel morfolojik yapıda önemli ve hızlı bir değişim sürecine girdiği tesbit edilmektedir. Bu değişimde tekil mimari müdahalelerin ve parsel bazında plan değişikliklerinin etkisi ön plana çıkmaktadır.

Levent Bölgesi'nde Değişim Sürecinde Mekânsal Referanslara Ait Niteliler.

Levent'in İstanbul içindeki coğrafi stratejik konumu, her dönemde farklı mekânsal kararlar ile bölgenin bir çekim merkezi olmasını sağlamıştır. 1950 öncesi askerî stratejik konumu nedeniyle tercih edilen bölge, daha sonraki dönemlerde kentin lineer gelişimi sonucu kentsel alan içinde kalarak, ulaşım arterleri ile ilişkisi ve diğer kentsel odaklara erişilebilirliği nedeniyle önem kazanmıştır. Bunun sonucu olarak, mekânsal değişimin özellikle 1990'dan sonra hızlanarak arttığı görülmektedir. Bu döneme kadar kendi iç dinamikleri ile şekillenen,

kentin çeperi konumundaki konut bölgesi, 1990'dan sonra merkezî iş alanı fonksiyonların artmasıyla kent ölçeğindeki dinamiklerin etkisi altına girmiştir. Yine bu döneme kadar bahçeli evler yada az katlı apartmanlardan oluşan mekânsal kimlik, birbiri ile bağlantılı, açık ve geçirgen mahallelerden oluştuğu tespit edilmiştir. Kuzeydeki askerî alan dışında yaya dolaşımını engelleyen kontrollü, çevrelenmiş alan bulunmamaktadır. 1946 hava fotoğrafında görülen kırsal peyzaj karakteristiği içerisinde yayılan noktasal çekim merkezleri olan kasırlar ve çiftliklerin oluşturduğu pastoral mekân algısı 1966 ve 1982 hava fotoğraflarında kısmen değişmesine rağmen, yeni gelişen kentsel mekân kurgusu doğal morfolojik yapı ile dengelidir (Şekil-9). Yine 1980 sonlarına kadar bölgedeki en yüksek yapısal kot Levent Çarşısı içerisindeki su kulesidir. Vadiler, sırt çizgileri ve dere yatakları okunabilmektedir. Nispetiye Caddesi bu süreç içerisinde yerleşim dokusunun omurgası niteliğinde olmasına rağmen, çarşı ve sosyal donatı alanlarından oluşan İç Levent kent merkezi, bölgenin sosyal ve kültürel etkileşim merkezidir.

1983 yılında Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nün tamamlanması ve TEM'in hizmete girmesi ile başlayan ve 1990 yılından sonra hız kazanan süreçte, kentsel dinamiklerin ölçeğinin değişmesi yukarıda bahsedilen açık mahalle yapısına özgü yerel kimliğe ait mekânsal referansların ortadan kalkmasına neden olmuştur. Bu değişim sonucunda serbest yaya dolaşımına kapalı, kontrollü, çevrelenmiş konut, ofis, rekreasyon ve spor alanlarının hızla arttığı görülmektedir. Çevrelenmiş alanlar, yeni oluşan kentsel dinamiklerin olumsuz etkilerinden korunmayı amaçlasa da, konut alanını mahalle sisteminden kopartmakta ve kentin herhangi bir noktasında var olabilecek soyutlanmış adalar haline getirmektedir. 1982 hava fotoğrafında sadece askerî alanlarla sınırlıyken, 2010 yılında, çevrelenmiş alanlar, genel arazi kullanımı içerisinde baskın öge haline gelmiştir. Ani değişim sonucu, çevrelenmiş yerleşim alanları ile birlikte, Tepecik yolunun sonunda olduğu gibi homojen konut dokusu içerisinde yükselen turizm amaçlı çok katlı noktasal blok ve Büyükdere aksında 200 metrenin üzerindeki duvar etkisindeki cephe hattı ve çevre yollarının oluşturduğu fiziksel eşikler, Levent Bölgesi'ne ait yeni mekânsal referanslar olarak tanımlanmaktadır. Bu yeni mekânsal referanslar önceki dönemlerle herhangi bir birliktelik ya da etkileşim kurmamakta, geçmişe ait mekânsal izleri ortan kaldırarak mekânsal kimliğin sürekliliğini kesintiye uğratmaktadır. Bu nedenlerle, 1982 hava fotoğrafından sonraki dönemde ortaya çıkan mekânsal kırılmayla, mekânsal referanslarda önemli bir deformasyon sürecinin oluştuğu tespit edilmektedir.

Sonuç: Levent Bölgesi'nde, Değişim Sürecinde Mekânsal Kimliğin Sürdürülebilmesine yönelik Mekânsal Tasarım Kriterlerinin belirlenmesi.

Yukarıda, Levent Bölgesi'nin 1946, 1966, 1982 ve 2010 yıllarına ait havafotoğrafları ve teknik veriler yardımıyla, matris üzerinde yapılan değerlendirmeler sonucu bölgenin mekânsal kimliğini oluşturan nitelikler ve bu niteliklerin değişim sürecinden nasıl etkilendiği tespit edilmiştir (Şekil-10).

Buna göre, Levent Bölgesi'nde yeni başlayan değişim sürecinde, mekânsal kimliğin sürdürülebilirliği, anlamlandırılabilir, çağdaş ve barındırdığı toplumu mutlu eden kentsel mekânların oluşturulabilmesi için aşağıdaki tasarım kriterlerinin dikkate alınması gereği ortaya çıkmaktadır.

- Vadiler sistemi ile tanımlı doğal ekolojik yapının korunması ve rehabilite edilmesine yönelik vadi tabanlarının yeniden tanımlanması. Vadi içlerine kurulacak konut alanlarında, dere yataklarının sürekliliğini ve küçük koruluklar gibi ekolojik adaların birleştirilmesini temin edecek yarı kamusal alanların oluşturulması. Vadi içerisindeki birbirine komşu büyük parsellerde oluşturulacak konut sistemlerinde, yarı kamusal koridorların bütünlük içerisinde oluşturulması, yaya geçişlerinin sağlanması ve doğal nitelikli dere yataklarının kentsel peyzaja yeniden kazandırılması. Yerel yönetim tarafından bunu için gerekli ortak kentsel tasarım rehberinin hazırlanması.

-Mahalle kurgusunun yeniden kazanımına yönelik, ulaşım kademelenmesinin biçimlendirilerek mahalle içi ulaşım sistemi ile transit yolların kesişiminin engellenmesi. Yeni projelerde, mülkiyet sınırı içerisinde zemin üstü otopark alanlarının sınırlanarak, otoparkların yeraltına alınması. Yeraltına alınan otoparkların üstünde, bitkisel örtünün devamlılığına imkan verecek ve doğal morfolojik yapıyı değiştirmeyecek nitelikte toprak hacminin sağlanması.

-Levent Bölgesi'ne ait mekânsal niteliklerin başında gelen; geçişgen konut dokusunun sürdürülebilirliği için büyük ölçekli konut projelerinde, kamusal, yarı kamusal, özel ve yarı özel alan kullanımlarının dengeli dağılımının yapılması. Yeni projelerde, yarı kamusal alan kullanımının özendirilmesi.

-Mahalle dokusu içerisinde yoğunluğu veya günlük kullanıcı sayısını arttırıcı, yeni imar planı revizyonlarına izin verilmemesi. Özellikle bölgesel ticaret, alışveriş merkezi, ofis merkezi, hastane, gibi yeni fonksiyonların parsel bazında yapılan tadilatlar ile yasallaştırılmaması.

- Yürürlükte olan, Boğaziçi Geri Görünüm ve Etkilenme Bölgesi 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planında öngörülen, Yoğunluk değerlerinin (*yüksek yoğunluk*= 350 – 375 kişi/hektar, kaks 0,75, azami yükseklik 15.50; *orta yoğunluk*= 225 kişi/hektar, kaks: 0,60, azami yükseklik 9.50 ve *düşük yoğunluk*= 150 kişi/ hektar, kaks: 0,30, azami yükseklik 6,50) korunması ve yeni uygulamalarda emsal arttırımına izin verilmemesi. Mevcut yol dokusu, donatı alanları, teknik altyapı ve hatta sosyal yapının bu değerler üzerinden belirlendiğinin dikkate alınması.

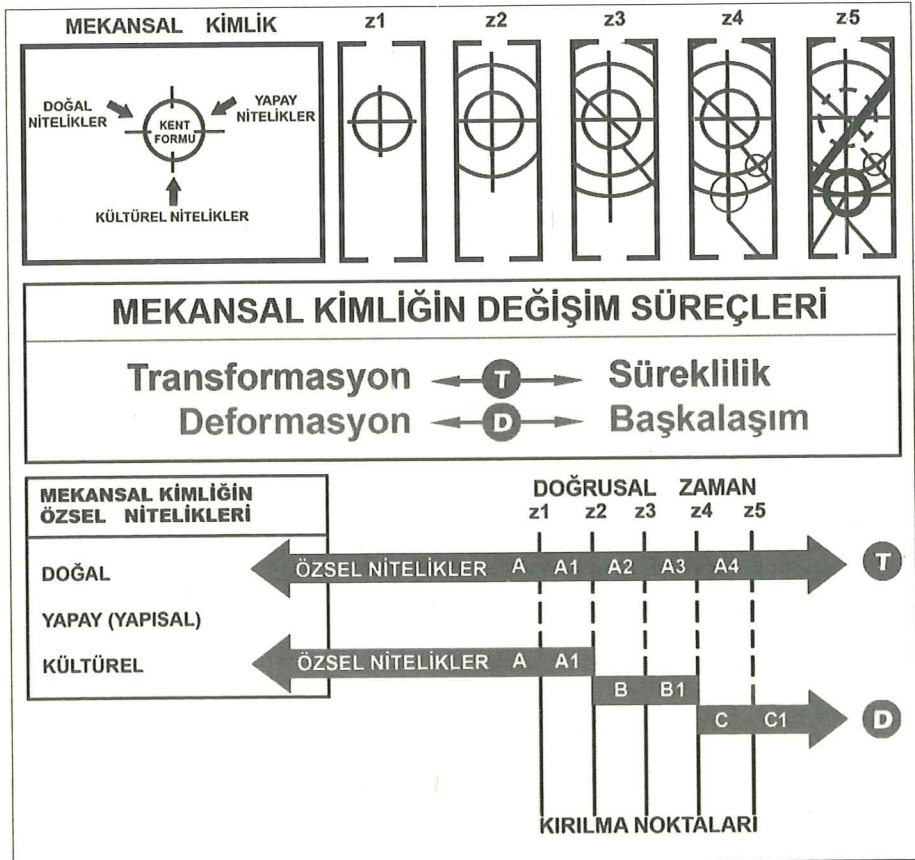
-Levent ve Etiler konutlarında mimari proje tadilatlarında yapısal niteliklerin korunarak, bahçe kullanımı için ayrılan sert zemin ve açık otopark alanlarının sınırlandırılması. Bu yönlemlerle karakteristik bahçelerin korunarak veya yeniden kazanılarak bahçeli konut yapımının yönlendirilmesi. Yeni konut komplekslerinde zemin katların bahçe kullanımı ile entegre edilmesi veya apartman bahçelerinde sosyal entegrasyonu sağlayacak ortak kullanım alanlarının oluşturulması.

MEKÂNSAL KİMLİĞİN, DEĞİŞİM SÜRECİNDEKİ YERİ VE İSTANBUL LEVENT BÖLGESİ'NDE MEKÂNSAL TASARIM KRİTERLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK DEĞİŞİM - DÖNÜŞÜM SÜREÇLERİNİN TANIMLANMASI

-Yeni projelerde, birden çok bloklulu mevcut konut alanlarının imar planı tadilatı ile değiştirilmesi halinde, yeni yerleşim planının çevre ile uyumlu, entegrasyonu sağlanmış mahalle birimleri niteliğinde tasarlanması gereklidir. Çoklu blok düzeni ve mahalle kurgusunda bulunan mevcut yapı stoğunun, biraraya getirilerek tek bir blok içerisinde çözülmesi yada çevre ilişkileri kurulmamış sıralı blok topluluklarının oluşturulmasından kaçınılmalıdır.

Levent Bölgesi'nde uygulanan bu yöntemle, her bir 'kentsel dönüşüm' projesinin birbirinden farklı tasarım kriterlerine göre ele alınması gerektiği, ancak bu şekilde mekânsal kimliğe ve kent belleğine ait değerlerin sürdürülebileceği, kentsel dönüşüm projesi adı altında standart imar planı kararları ve parsel bazında mimari proje çözümlerinden farklı olarak çalışma alanının bölge ile kurduğu anlam bütünü içerisinde değerlendirilmesi ihtiyacı ortaya konulmuştur.

Şekiller

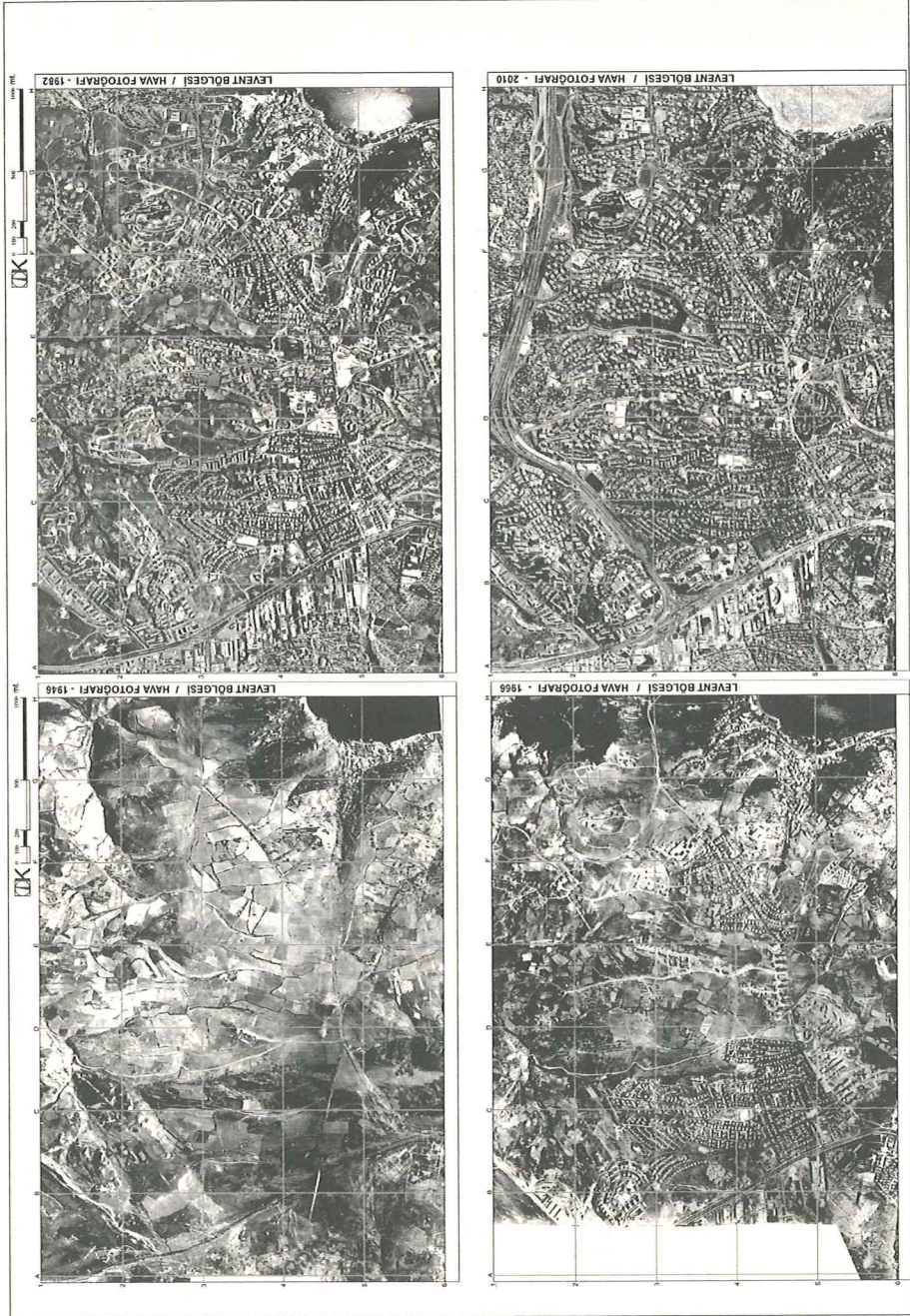

Şekil 1: Mekânsal kimliğin değişim süreçleri. (Melih Birik, 2011)

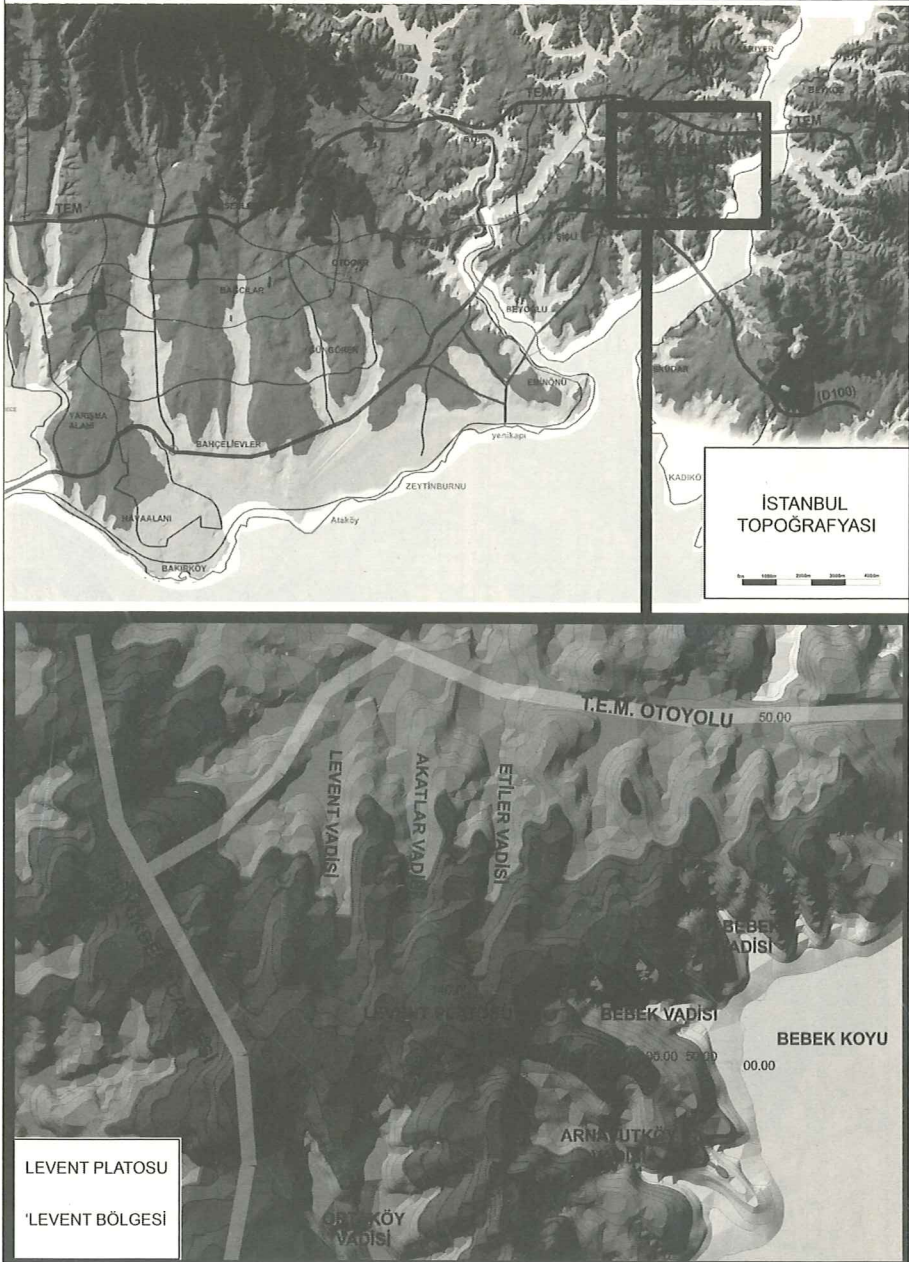
		Z-n	Z-2	Z-1	Z-0	Z+n
		ZAMAN SÜRECİNDE MEKÂNSAL KIRILMALARA NEDEN OLAN KENTSEL DİNAMİKLER	KENTSEL DİNAMİKLER -2	KENTSEL DİNAMİKLER -1	KENTSEL DİNAMİKLER -0	
KENTSEL MEKÂN VE DEĞİŞİM SÜREÇLERİ						
DOĞAL	Doğal Morfolojik Yapı ve Ekolojik Sistemler	Doğal Morfolojik Yapının Tanımladığı Karakteristik Oluşumlar, Vadi, Tepa, Sirt, Su Yatağı, Kıyı Oluşumları vs. Kırsal ve Kentsel Peyzaja Alt Ekolojik Bütünlüğü Olan Doğal yada Yapay Sistemler; Orman, Konuk, Aşğılandırılmış Alanlar, Göl, Gölet vs.				
	Alt Yapı Sistemleri	Yol, Köprü, Tünel, Yeraltı Ulaşım Sistemleri ve Bağlantıları				
	Mülkiyet İzleri	Hava Fotoğraflarından İzlenebilen Yapay Sınırlayıcılar, Tarım Alanı Sınırları, Duvar, Çit, vs. Parsel Dokusu				
YAPAY	Kentsel Morfolojik Yapı	Yapısal Elemanların Oluşturduğu Morfolojik Bütün, Volumetrik Düzen, Yapı Adası ve Yapı Ölçek ve Form ilişkisi.				
	Mekânsal Kullanım ve Hareket	Kentsel Mekanda Yatay ve Düşey Düzlem üzerinde Fonksiyonların Dağılımı İnsan Hareketlerinin Yönü, Çekim Odakları ve Hareket Koridorları, Kapalı ve Açık Sistemler				
KÜLTÜREL	Mekânsal Referanslar	Sosyo kültürel yapının göstergesi olan ve mekâna anlam kazandıran, algıya dayalı izler, referanslar.				

Şekil 2: Mekânsal kimliği oluşturan niteliklerin, zaman sürecinde analizi. (Melih Birik, 2011)

MEKÂNSAL KİMLİĞİN, DEĞİŞİM SÜRECİNDEKİ YERİ VE İSTANBUL LEVENT BÖLGESİ'NDE MEKÂNSAL TASARIM KRİTERLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK DEĞİŞİM - DÖNÜŞÜM SÜREÇLERİNİN TANIMLANMASI

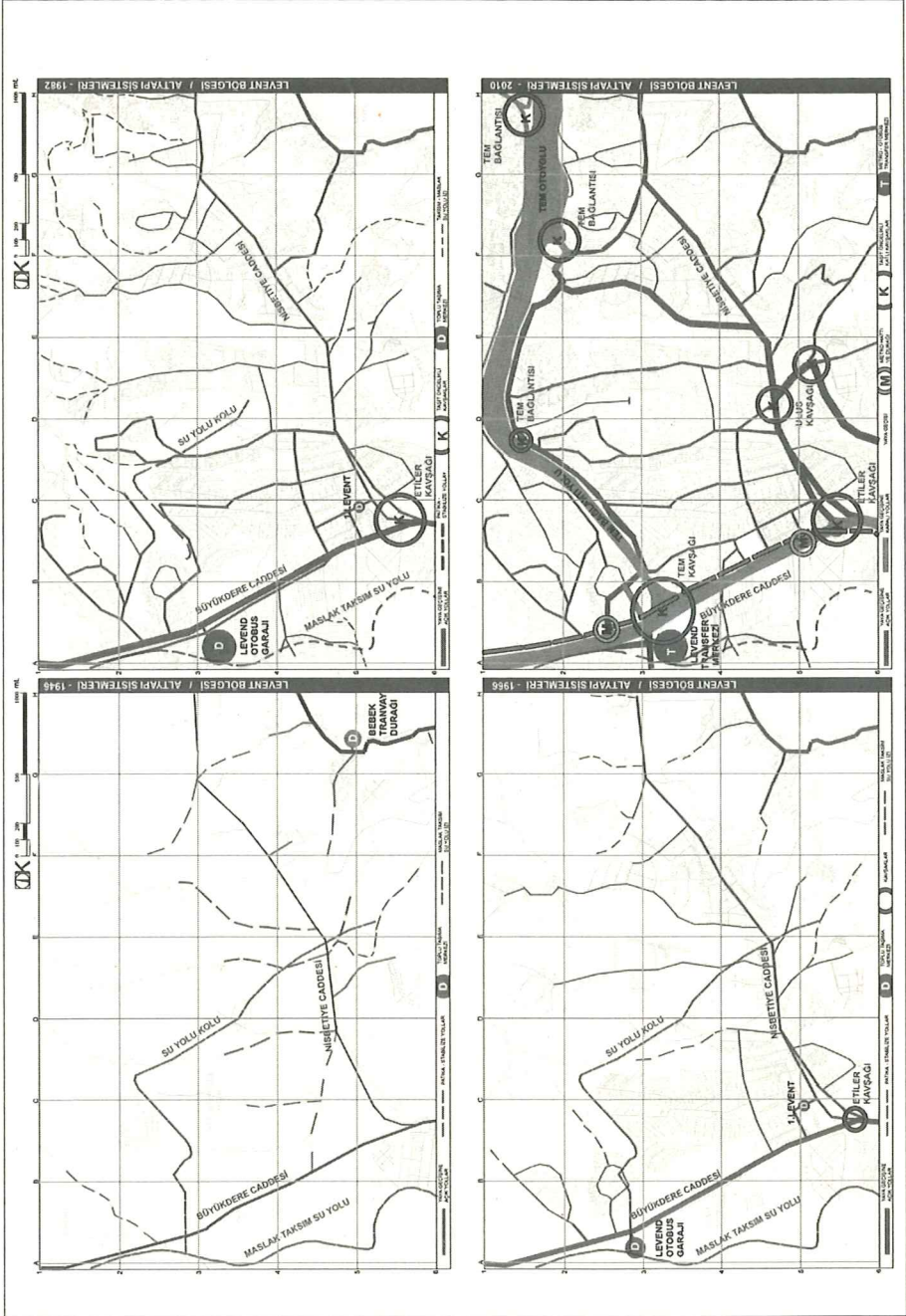

Şekil 3: Levent Bölgesi 1946, 1966, 1982, 2010 Hava Fotoğrafları. (İBB arşivi - 2011).

Şekil 4: Levent Bölgesi'nin İstanbul Topoğrafyasındaki yeri. (MSGÜ, Bilişim Bölümü Arşivi)

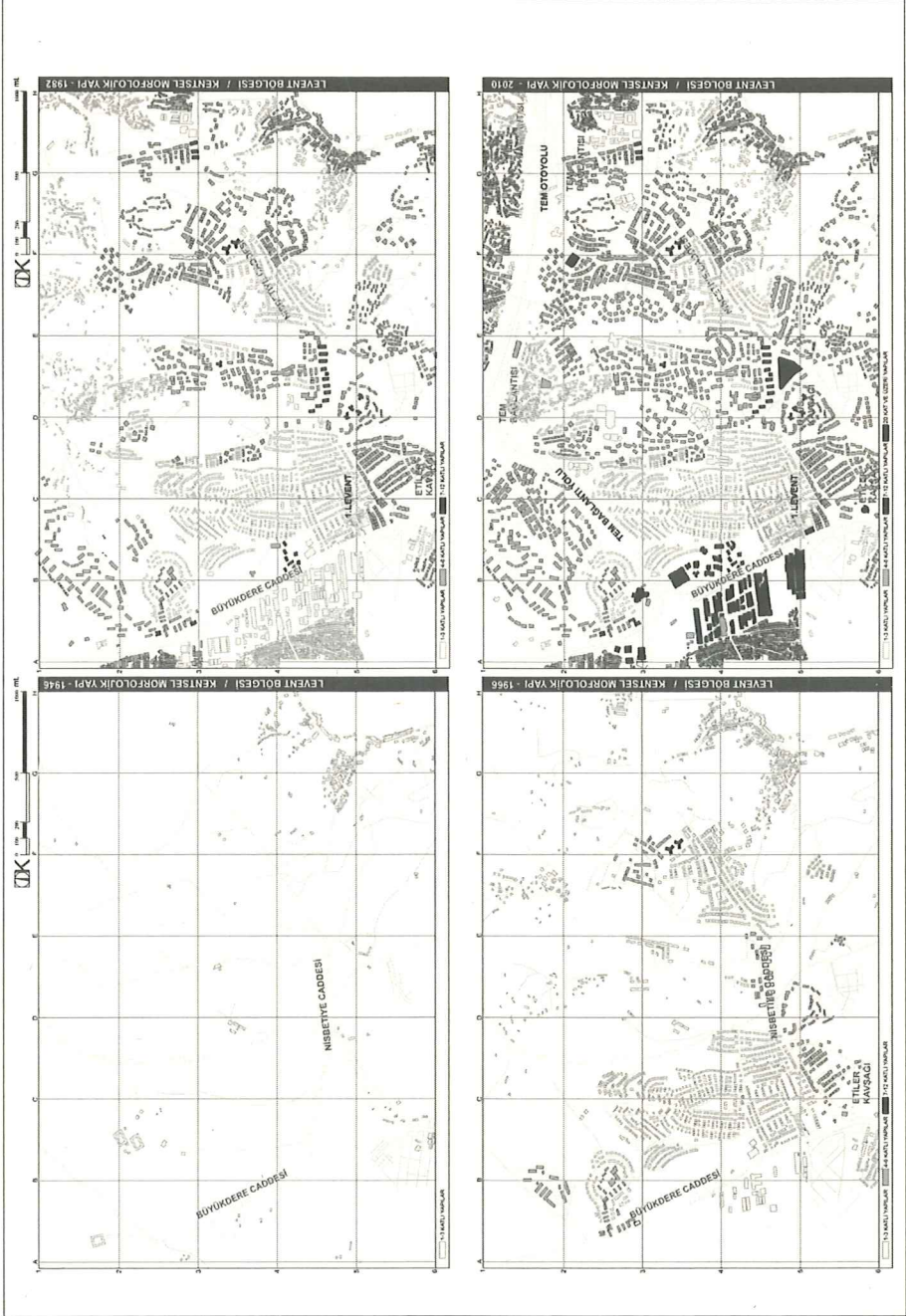
Şekil 6: Levent Bölgesi 1946, 1966, 1982, 2010 yıllarında altyapı sistemlerinin değişimi.

MEKANSAL KİMLİĞİN, DEĞİŞİM SÜRECİNDEKİ YERİ VE İSTANBUL LEVENT BÖLGESİ'NDE MEKANSAL TASARIM KRİTERLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK DEĞİŞİM - DÖNÜŞÜM SÜREÇLERİNİN TANIMLANMASI

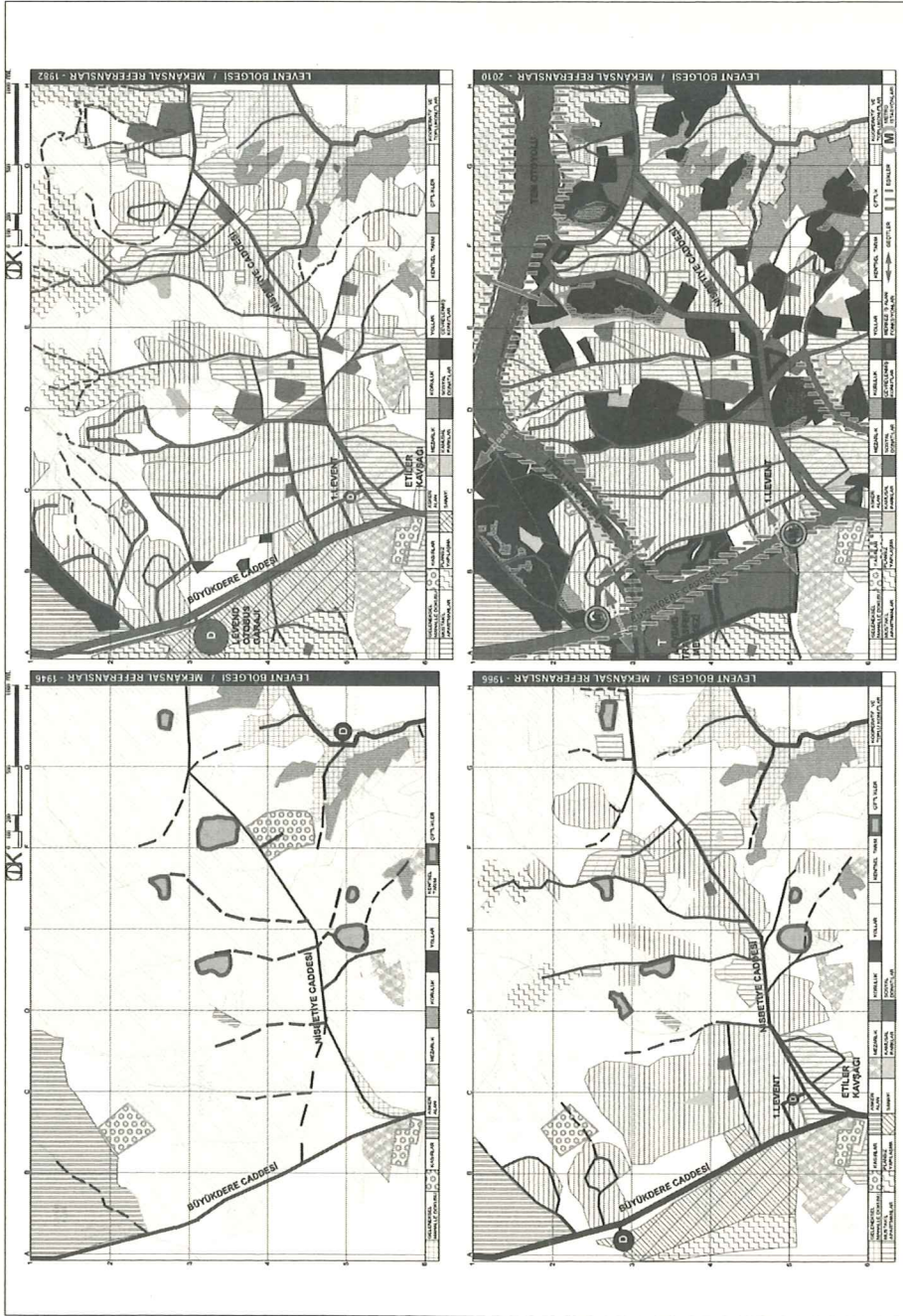
Şekil 7: Levent Bölgesi 1946, 1966, 1982, 2010 yıllarında mülkiyet izlerinin değişimi.

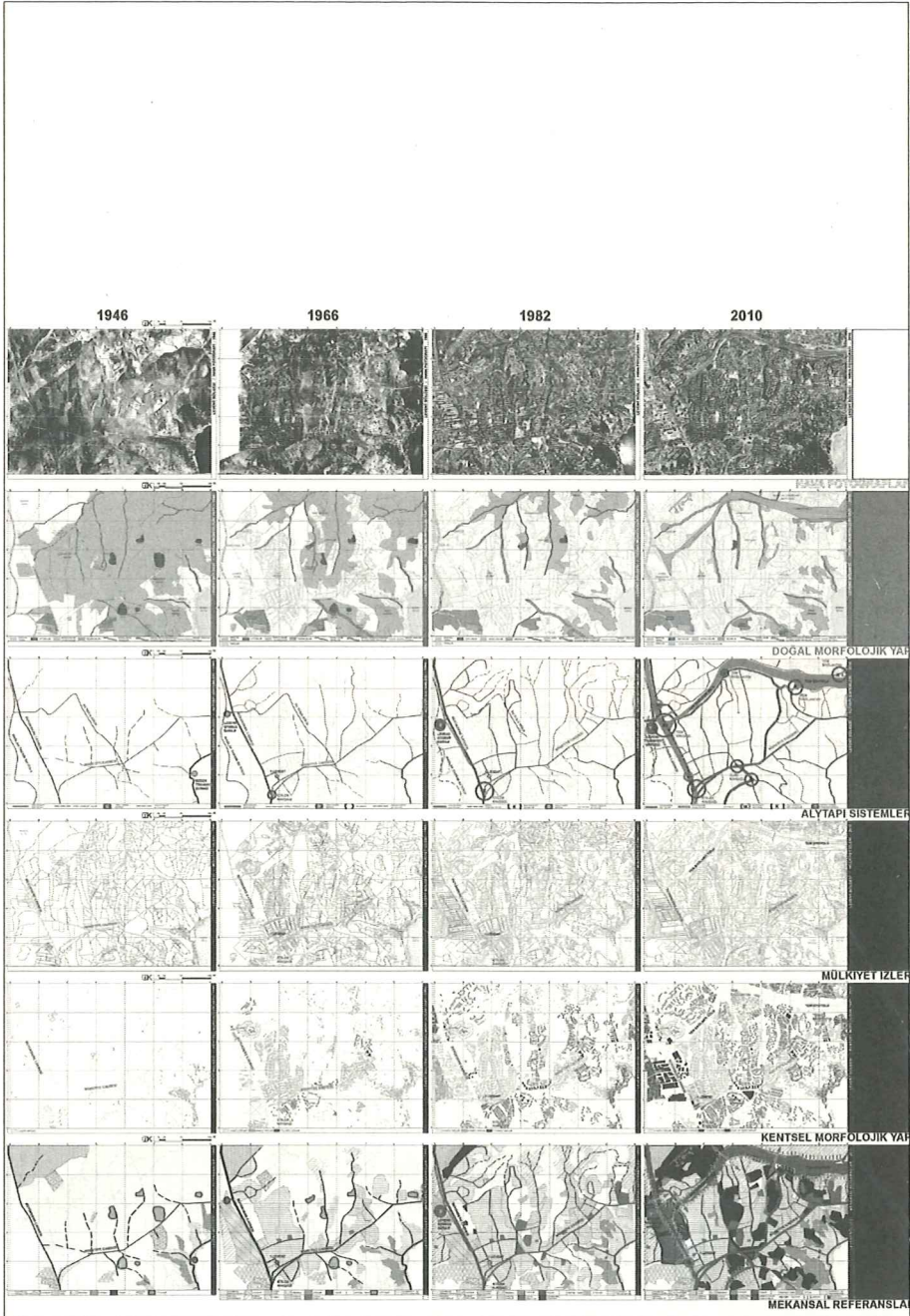

Şekil 8: Levent Bölgesi 1946, 1966, 1982, 2010 yıllarında kentsel morfolojik yapının değişimi.

MEKANSAL KİMLİĞİN, DEĞİŞİM SURECİNDEKİ YERİ VE İSTANBUL LEVENT BÖLGESİ'NDE MEKANSAL TASARIM KRİTERLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK DEĞİŞİM - DÖNÜŞÜM SÜREÇLERİNİN TANIMLANMASI

Şekil 9: Levent Bölgesi 1946, 1966, 1982, 2010 yıllarında mekânsal referansların değişimi.

Şekil 10: Levent Bölgesi 1946, 1966, 1982, 2010 yıllarında mekânsal niteliklerin değişimi

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Levent Bölgesi hava fotoğrafı. 1.2.3. Levent, Konaklar Mahalleleri ve Plazalar, 2012.

Fotoğraf 2: Levent Bölgesi hava fotoğrafı. Etiler ve Akatlar Mahalleleri, 2012.

Fotoğraf 3: Levent Bölgesi. İslah edilmiş dere yatağı, 2012.

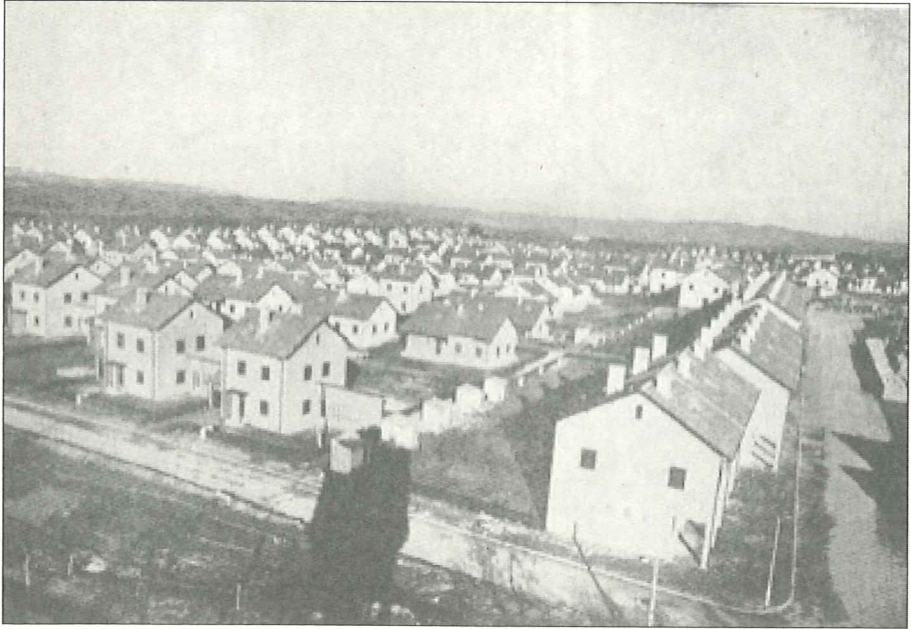

Fotoğraf 4: Yeni kentsel silüet içerisinde Levent Bölgesi'nin yeri, 2011.

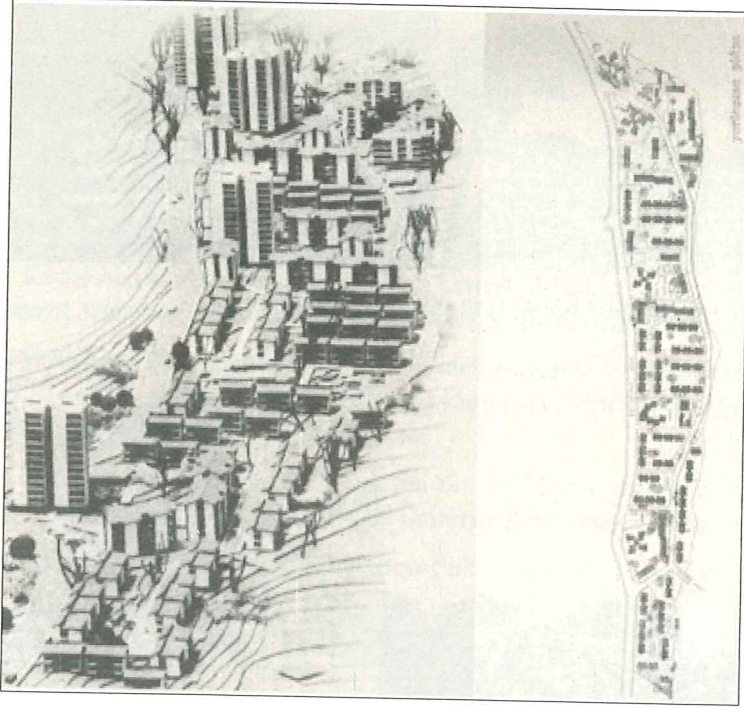
MEKANSAL KİMLİĞİN, DEĞİŞİM SURECİNDEKİ YERİ VE İSTANBUL LEVENT BOLGESİ'NDE MEKANSAL TASARIM KRİTERLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK DEĞİŞİM - DÖNÜŞÜM SÜREÇLERİNİN TANIMLANMASI

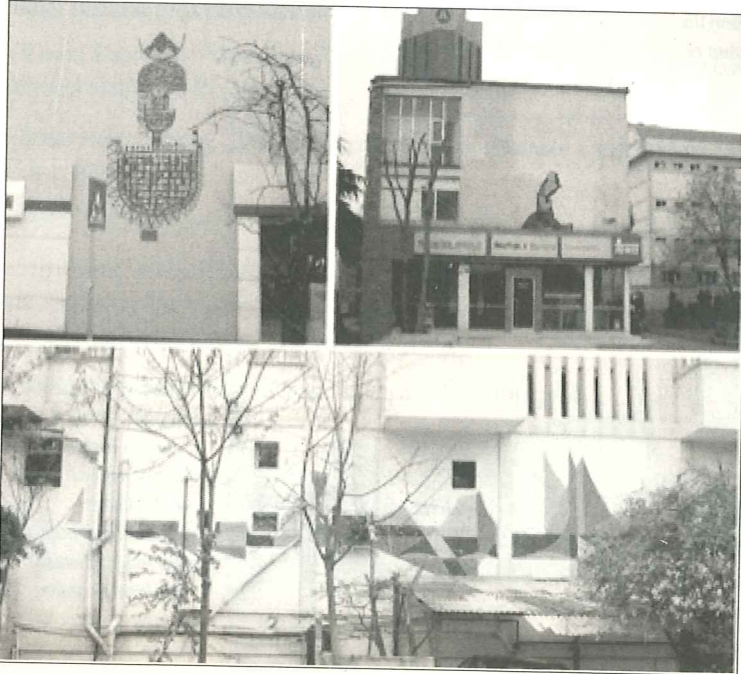
Fotoğraf 5: Levent çarşı içi, 2012.

Fotoğraf 6: Levent çarşı içi. Kemal Ahmet Arû ve Rebî Gorbon. (Arkitektik Dergisi, 1952. Sayı 9-10. Sf.174)

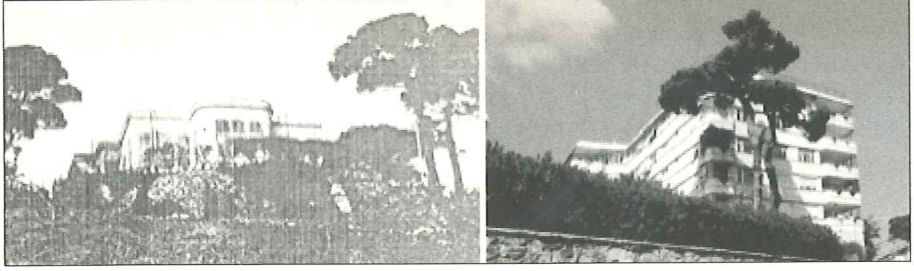

Fotoğraf 7:
Levent, S.S.
Gazeteciler 4.
İşçi Yapı
Kooperatifi
vaziyet planı ve
maket fotoğrafı.
Mimar Ahmet
Şimşek ve Saip
Ebese. (*Mimarlık
Dergisi*, 1972.
Sayı 72/5)

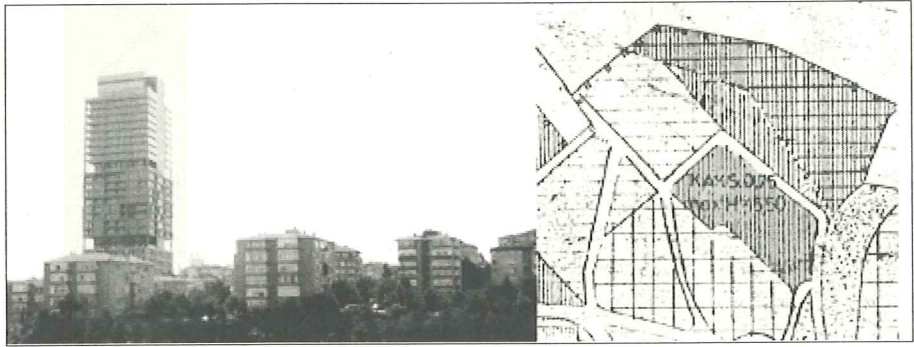

Fotoğraf 8:
4.Levent
konutları. Bedri
Rahmi ve Eren
Eyüpoğlu'na ait
cephe
mozaiklerinden
kalan birkaç
detay, 2011.

MEKÂNSAL KİMLİĞİN, DEĞİŞİM SÜRECİNDEKİ YERİ VE İSTANBUL LEVENT BÖLGESİ'NDE MEKÂNSAL TASARIM KRİTERLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK DEĞİŞİM - DÖNÜŞÜM SÜREÇLERİNİN TANIMLANMASI

Fotoğraf 9: Nispetiye Kasrı'nın bulunduğu alana ait 1930 ve 2011 yılı fotoğrafları.

Fotoğraf 10: Etiler Mahallesi'nde, 1993 yılı onaylı 1/5000 Nazım İmar planında H:15.50 , Taks 0,75 inşaat izni verilen alanda, plan revizyonları sonucu yapılan uygulama, 2011.

Fotoğraf 11: Levent Mahalleleriyle 4. Levent'i birbirinden ayıran taşıt alt geçiti ve Büyükdere Caddesi üzerinde üzerindeki 3 emsal yapılaşma sonucu ortaya çıkan konut bloğu.

KAYNAKÇA

- Ahmet Şimşek, Saip Ebese, 1972. S.S. Gazeteciler 4. İşçi Yapı Kooperatifi 482 Mesken İnnaatı. *Mimarlık Dergisi*. Sayı 72/5, Sf. 43-46.
- Cengiz Giritlioğlu, A.Ş. Yüzer, 2003. Sanayi alanları yeni düzenleme stratejileri, İstanbul Örneği. *İ.T.Ü. Dergisi*, Cilt2 sayı , sf. 119, 127, İstanbul
- Kemal Ahmet Aru, 1992. Anılarda Mimarlık - Söyleşi, *Yapı Dergisi*, No:127, İstanbul.
- Kemal Ahmet Aru, Rebî Gorbon, 1952. Levend Mahallesi 1.kısım inşaatı. *Arkitetk Mimarlık Şehircilik ve Belediyecilik Dergisi Mesken Sayısı*, İstanbul. Sayı 9-10, Sf. 174-181.
- Melih Birik, 2011. Kentsel Mekânın Değişim Sürecinde Transformasyon ve Deformasyon. *Doktora Tezi*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul. Tez Danışmanı Prof. Dr. Gülşen Özaydın.
- M. Gözde Ramazanoğlu, 2003, Osmanlı Yerleşimi İçerisinde Selimiye Kışlası ve Yerleşim Alanı, *Doktora Tezi*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Mustafa Cezar, 1991, XIX. Yüzyıl Beyoğlu'su, Ak yayınları, İstanbul.
- Oya Baydar, 1994. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 5 Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Paul Dumont ve François Gergeon, 1996, Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Resmi Gazete, 31/Mayıs/2012, Sayı : 28309. Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun.
- Sedat Hakkı Eldem, 1969, Köşkler ve Kasırlar, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, Cilt 1, İstanbul.
- Sedat Hakkı Eldem, 1979, Boğaziçi Anıları, Çeltüt Matbaacılık, İstanbul.
- Sırrı Erinç, 1978. Büyük İstanbul Yöresinin Doğal Bitki Örtüsü ve Potansiyeli. *Kentlinin Sağlığı ve İhtiyaçları Açısından Büyük İstanbul'un Yeşil Alan Sorunları Ulusal Sempozyumu*. İstanbul Orman Fakültesi Yayınları.
- Wolfgang Müller-Wiener. İstanbul'un Tarihsel Topoğrafyası, Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı. 2007. İstanbul.
- Yücel Ünal, 2003. Türk Şehir Planlama Hukuku. Yetkin Yayınları, Ankara.

TMMOB

ŞEHİR PLANCILARI ODASI

ISBN: 978-605-01-0524-7